

רי"ף מבואר - מסכת יומא

משנה

נאמר בתורה בפרשת יום הכפורים (ויקרא כג לז) 'שבת שבתון הוא לכם, וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם', וביום זה נוהגים חמשה איסורים של 'עינוי', חלקם אסורים מהתורה, וחלקם מדרבנן. משנתנו עוסקת בדיני עינויים אלו: **יום הכפורים, אסור מן התורה באכילה ובשתיה, ואסור מדרבנן ברחיצה, ובסיכה - סיכת הגוף בשמן, ובנעילת הסנדל** [ובגמרא יבואר באיזה סנדל נוהג איסור זה], **ובתשמיש המיטה.**

המלך והפלה, ורחיצה את פניהם, ובגמרא יבואר הטעם לכך. והחיה - היולדת [עד שלשים יום ללידתה], **תנעול את הסנדל, ואף טעמו של דין זה יבואר בגמרא, דברי רבי אליעזר, וחקמים אסרין בכל אלו, והיינו רחיצת הפנים במלך וכלה, ונעילת הסנדל ביולדת.**

גמרא

גמרא

הגמרא מבררת מהיכן נלמדים חמשת העינויים האמורים במשנה: **הני - אותם המשה עניוין** האמורים במשנתנו, **בנגד מי - היכן הם רמזים בתורה** [כלומר, הרי אין כולם אסורים מן התורה, אלא רק אכילה ושתיה, והיכן מצאו חכמים רמז לכך שיש חמשה עינויים, ומחמת כן הוסיפו ואסרו אף את העינויים הנוספים (לא"ש)]. **משיבה הגמרא, אומר רב הסדא, בנגד המשה לשונות עניוין שאמורים בתורה, שנאמר: א. 'שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם' (ויקרא כג לז). ב. 'שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם' (ויקרא טו לא). ג. 'ובעשור לחדש השביעי הזה מקרא קדש יהיה לכם**

וענייתם את נפשתיכם כל מלאכה לא תעשו' (במדבר כט ז). ד. 'ואף בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם וענייתם את נפשתיכם והקרבתם אשה לה' (ויקרא כג כז). ה. 'והיתה לכם חקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם' (ויקרא טו כט).

תמחה הגמרא, **קראי המשה הוי - הרי יש רק חמשה פסוקים, ואנן שיתא תנן - ואנו שנינו במשנתנו ששה עינויים, אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. מתרצת הגמרא, שתיה בכלל אכילה היא, ונמצא שאכילה ושתיה הם 'עינוי' אחד, דאמר רבי שמעון בן לקיש, מניין לשתיה שהיא בכלל אכילה, שנאמר (דברים יד כג) 'ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכון שמו שם מעשר דגנה תירוש ויצהרד, ותירוש' האמור בפסוק המקרא הוא - הרי זהו יין, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הכתוב בלשון 'ואכלת', הרי שאף שתיה כלולה בלשון אכילה. ובתיב נמי - ונאמר עוד (דברים יד כו) 'ונתת חקם בכל אשר תאנה נפשך בבקר ובצאן ובנין ובשכר ובכל אשר תשאנה נפשך ואכלת שם, והרי יין ושכר משתיא [-משקה] הוא, וקא קרי ליה - ומכנה זאת הפסוק בלשון 'ואכלת'.**

עתה מבררת הגמרא מנין שכל הדברים הללו מכונים 'עינוי': **אכילה ושתיה דאי קרו [-שהם מכונים] 'עינוי, מנלן - מנין יש ללמוד זאת, דתיב (ויקרא טו כט) 'תענו את נפשתיכם, ותנא דבי רבי ישמעאל - וכך שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל, בתיב קבא - נאמר כאן, בענין יום הכפורים 'תענו את נפשתיכם, ובתיב קתם - ונאמר שם, בדברי משה רבינו לישראל (דברים ח ג) 'ויענה וירעבה, ויש ללמוד, מה לחלץ**

נְעִילַת הַסֶּנְדֵּל, שההמנעות מכך קרויה עינוי, מְנַא לָךְ, דְּכָתִיב לגבי דוד בבורחו מפני אבשלום (שמואל ב' טו ו) וְדָרַד עֲלֶיךָ בְּמַעֲלַת הַיָּדָיִם עֲלֶיךָ וּבֹכָה וְרֹאשׁ לֹא חָפְזִי וְהוּא הִלְךָ יַחַף, וּכְתִיב - ואף על דבר זה, שהיו הולכים יחפים, אמר שלמה לאביתר וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, הֲרִי שֶׁאֵף הֵהְלִיכָה בְּרַגְלִים יַחְפוֹת קְרוּיָה עֵינָיו.

תְּשֻׁמִּישׁ הַמָּוֶטָה, שההמנעות מכך קרויה עינוי, מְנַא לָךְ, דְּכָתִיב בדברי לבן ליעקב אבינו (בראשית לא ו) אֲמַם תִּעֲנֶנָּה אֶת בְּנֵתִי וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֵתִי, וְכך הוא פירוש הפסוק, אֲמַם תִּעֲנֶנָּה אֶת בְּנֵתִי בְּמִנְיַעְתָּם מִתְשֻׁמִּישׁ, וְאִם תִּקַּח נָשִׁים עַל בְּנֵתִי הֵינִי כְפֹשֶׁט, מְצֻרֹת - שלא ישא נשים נוספות שתהיינה צרות להן, הֲרִי שֶׁהַמְנִיעָה מִתְשֻׁמִּישׁ מְכֻוֹנָה 'עֵינָיו'.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בפרטי איסור רחיצה ביום הכפורים: תָּנּוּ רַבֵּנָן בְּבֵרֵיתָא, אָסוּר לְרַחֵץ בְּיוֹם הַכּוֹפּוּרִים אֶפְלוּ מִקְצֵת גּוֹפּוֹ, ואפילו במים קרים (ר"ן), כְּפִי שֶׁאִסוּר לְרַחֹץ אֶת כָּל גּוֹפּוֹ. וְאִם הָיָה מְלַלְךָ כְּטִיט וּבְצוּאָה, רֹחֵץ כְּדָרְבּוֹ וְאֵינּוֹ חוֹשֵׁשׁ, כִּיֹּן שֶׁאֵין זֶה רַחֲצִיָּה שֶׁל תַּעֲנוּג, אֲלֵא שֶׁל נִקְיוֹן. וְאָסוּר לְסוּף מִקְצֵת גּוֹפּוֹ כְּפִי שֶׁאִסוּר לְסוּךְ אֶת כָּל גּוֹפּוֹ. וְאִם הָיָה חוֹלָה, אִו שֵׁשׁ לוֹ חֲטָטִין [-פְּעֵעִים] בְּרֹאשׁוֹ, כִּדְרָבּוֹ וְאֵינּוֹ חוֹשֵׁשׁ, כִּיֹּן שֶׁאֵם לֹא יַעֲשֶׂה כֵן יֵהִי לוֹ צַעַר [אֲבָל בְּאוֹפֵן שֶׁאֵין לוֹ צַעַר, אֵף אִם אֵינוֹ סוּךְ לְשֵׁם תַּעֲנוּג, הַדְּבַר אִסוּר (ר"ן)].

תָּנָא רַבִּי מְנַשֶּׁה - שֶׁנּוֹ בְּרֵיתָא זֶה בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמַר, מְדִיחָה [-רוֹחֲצָת] אֲשֶׁה יָדָה אַחַת בְּמַיִם, וְנוֹתְנָתָה בָּהּ פֶּת לְתִינוּק, וְאֵינָה חוֹשֶׁשֶׁת, כִּיֹּן שֶׁאֵין זֶה רַחֲצִיָּה שֶׁל תַּעֲנוּג אֲלֵא שֶׁל נִקְיוֹן. אָמַר רַבִּי עֲלִי עַל שְׂמַאי הַזֶּקֶן, שֶׁלֹּא רָצָה לְהֶאֱכִיל בְּיָדוֹ אַחַת - לֹא רָצָה לְיִטוֹל בְּיוֹם הַכּוֹפּוּרִים אֶפְלוּ אֶת יָדוֹ הַאֲכִיל אֶת בְּנוֹ, וְנִזְרָה עָלָיו שֶׁיֶאֱכִיל בְּשֵׁתֵי יָדָיו, עַל יָדֵי שֵׁיטְלָם תַּחֲלִיָּה. מְבַרְרַת הַגְּמָרָא, מָאִי טַעְמָא - מֵהַטַּעַם לְכַךְ שֶׁהִתִּירוּ נְטִילַת יָדַיִם זֶה, וְאֵף הַכְּרִיחוּ אֶת שְׂמַאי לְנַהוּג כֵּן. אָמַר אָבִי, מְשׁוּם שֶׁיִּכְתָּא, וּמְבַאֵר הַר"ף, פִּירוּשׁ, רִיחַ רֵעָה הַשׁוֹרָה עַל הַיָּדַיִם בְּבוֹקֵר, וּמִסְתַּלַּקַת רַק לְאַחַר נְטִילַתָם, וְרוּחַ זֶה מְזִיקָה אֶת הָאוֹכֵל מֵאֲכֹל שֶׁנִּגְעוּ בּוֹ בְּיָדַיִם קוֹדֵם נְטִילַת שַׁחֲרִית, וְכִיֹּן שֶׁאֵין זֶה רַחֲצִיָּה שֶׁל תַּעֲנוּג, מוֹתֵרַת הִיא אֵף בְּיוֹם הַכּוֹפּוּרִים.

הַעֵינָיו הוּא עַל יְדֵי רַעְבּוֹן, כְּמִפּוֹרֶשׁ בַּפְּסוּק, אֵף כָּאֵן, לְגַבִּי יוֹם הַכּוֹפּוּרִים, עֵינָיו רַעְבּוֹן.

מִמְשִׁיכָה הַגְּמָרָא וּמְבַרְרַת, סִיכָה, דְּאִיִּקְרִי [-שֶׁהִיא מְכֻוֹנָה] עֵינָיו, מְנַא לָךְ, דְּכָתִיב, כֹּאשֶׁר הִתְאַבַּל דְּנִיָּאֵל עַל הַפְּסוּקַת בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשֵּׁנִי (לְנִיָּאֵל י ג) לָחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אֶכְלֵתִי וּבִשָּׁר יִיזֵן לֹא כָּא אֵל פִּי וְסוּף לֹא סִכְתִּי, וְאִקְרִי - וְהִנְהִיגָה זֶה מְכֻוֹנָה עֵינָיו, דְּכָתִיב (ס"ו י"ב) כִּי מִן הַיּוֹם הִרְאִשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתְּ אֶת לֶבְךָ לְחֶבְרִין וְלָהֲתַעֲנוֹת, הֲרִי שֶׁהַיִּמְנַעוֹת מִסִּיכָה קְרוּיָה עֵינָיו.

רַחֲצִיָּה, דְּאִיִּקְרִי עֵינָיו, מְנַלָּה, דְּכָתִיב (מַלְכִים א' ז כו) לְגַבִּי הַזְּמַן שֶׁהַעֲנִישׁ שְׁלֵמָה הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הַמְּשַׁתְּתָפִים בְּנִסְיוֹן הַמֶּלֶךְ אֶת אֲדוֹנֵיהוֹ, וְלֹאֲכִינֵתֵר הַכֹּהֵן אָמַר הַמֶּלֶךְ עֲנֵתֵת לָךְ עַל שְׂדֵיךָ, כִּי אִישׁ מָוֶת אֶתָּה, וּבַיּוֹם הַזֶּה לֹא אֶמְיָדָה, כִּי נִשְׁאַתְּ אֶת אֲרֹן ה' אֱלֹהִים לְפָנַי דָּר אָבִי, וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, וְכוּוֹנָתוֹ הִתָּה שֶׁהִתְעַנָּה עִם דוֹד הַמֶּלֶךְ בְּשַׁעַר שְׁבַרְח מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם, וּכְתִיב בְּאוֹתוֹ עֵינָן שֶׁל בְּרִיחַת דוֹד מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוּם, שֶׁהִבִּיאוּ אוֹהֲבֵי דוֹד מֵאֲכִלִים שׁוֹנִים, (שְׁמוּאֵל ב' יז כט) כִּי אָמְרוּ הָעָם רַעֲב וְעֵיף וְצָמָא בְּמִדְבָּר, וְרַעֲב הָאִמּוֹר כֹּאן הֵינּוּ מְלַחֵם, וְצָמָא הֵינּוּ מְמַיִם, וְעֵיף מְמַאִי - לְגַבִּי מֵה נֹאמְרָה כֹּאן לְשׁוֹן עֵיפּוֹת, לֹא - הָאֵם אֵין הַכוּוֹנָה מְרַחֲצָה, שֶׁלֹּא יִכְלוּ לְהִתְרַחֵץ בְּאוֹתוֹ זְמַן שְׁבַרְחוֹ, הֲרִי שֶׁאֵף עַל רַחֲצִיָּה נֹאמַר בַּפְּסוּק לְשׁוֹן 'עֵינָיו'. דוּחָה הַגְּמָרָא, וְדִלְמָא - שְׂמָא לְשׁוֹן עֵיפּוֹת הָאִמּוֹרָה כֹּאן הֵינּוּ שֶׁנִּמְנָעוּ מִנְעִילַת הַסֶּנְדֵּל, וְעַל זֶה נֹאמְרָה לְשׁוֹן 'עֵינָיו', וְאֵין רֵאִיָּה שֶׁאֵף הַיִּמְנַעוֹת מִרַחֲצִיָּה קְרוּיָה 'עֵינָיו'. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא, אָמַר רַב נַחֲמָן בְּרַ וְצַחֲקָ, מַחְבָּא - מִפְּסוּק זֶה יֵשׁ לְלִמּוּד שְׁעֵיפּוֹת' הִיא הַיִּמְנַעוֹת מִרַחֲצִיָּה, שֶׁנֹּאמַר (מְשָׁלִי כה כה) 'מַיִם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה'. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, מִנֵּין שֶׁפְּסוּק זֶה עֲצָמוֹ עוֹסֵק בְּרַחֲצִיָּה, וְאִיִּמָּא - שְׂמָא מְדוּבַר בְּנֶפֶשׁ עֵיפָה מְשַׁתִּיָּה, וְנוֹתְנִים לָהּ מַיִם קָרִים לְשַׁתוֹת. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא, מִי כְּתִיב - וְכִי נֹאמַר 'בְּנֶפֶשׁ עֵיפָה', שֶׁאֵז הַמְּשַׁמְעוֹת הִיא שֶׁהַמַּיִם נִכְנָסִים לְתוֹךְ הַגּוֹף, לְהַרוֹת אֶת הַצְּמָאוֹן, הֲרִי 'עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה' כְּתִיב, וְהֵינּוּ שְׁנִיתְנִים הַמַּיִם עַל הַגּוֹף מִבְּחוּץ, לְרַחֲצִיָּה, אֲלֵמָא - וַיֵּשׁ לְלִמּוּד מִכֹּאן שֶׁלְשׁוֹן 'עֵיפָה' מְרַחֲצָה הוּא, וְאֵף לְגַבִּי דוֹד וְאֲנִשׁוֹ הַכוּוֹנָה שֶׁהִיוּ מְנוּעִים מִרַחֲצִיָּה, וּכְתִיב - וְעַל זֶה נֹאמַר הַפְּסוּק הָאִמּוֹר לְעִיל וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי, הֲרִי שֶׁאֵף מְנִיעַת רַחֲצִיָּה מְכֻוֹנָה 'עֵינָיו'.

עובר - רשאי לעבור, ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו - שלא ירים בידיו את שולי בגדיו, כיון שבכך נראה כנושא את הבגד דרך משא וטלטול, אלא ילך עמו כמות שהוא, דרך מלבוש. איכא דאמרי - ויש אומרים שכך אמרו ליה רב יהודה ורב שמואל בר יהודה, תנינא - שנינו בברייתא דין זה, שהדבר מותר, ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו. מבררת הגמרא, תינה - מובן דין זה ביום הפיפורים, דליכא - שאין לו לאדם מנעל ברגלו, מצי למעבר במינא - רשאי הוא לעבור במים. אבל בשבת, דאיכא - שיש לו מנעל ברגלו, מאי איכא למימר - האם מותר לו לעבור כך במים, או שחוששים שמא יפול המנעל שברגליו מחמת ההליכה במים, ויבא לטלטלו ארבע אמות. תא שמע - בא ושמע ראייה לספק זה, דאמר רב נחמיה חתניה רבי נשיאה, אנא חזתינח - אני ראיתי לרבי אמי ורבי אפי, דעבריה - שעברו במים בשבת כשמנעליהם ברגליהם דרך מלבוש, ולא חששו. ממשיכה הגמרא ומבררת, תינה - מובן דין זה לגבי מנעל, שאינו נשלף בקלות מהרגל, אבל סנדל, הנשלף בקלות, מאי - מה דינו, האם מותר לעבור בו במים בשבת. ואסיקנא - ומסקנת הגמרא היא שלעבור במים בסנדל, לכתחלה לא - אין לעשות כן לכתחילה.

הגמרא מביאה דינים נוספים בענין רחיצה ביום הכפורים: תני [-שנה ברייתא זו] רב יהודה, אסור לישב על הטיט ביום הפיפורים. ומבאר הגמרא דין זה, אמר רבי יהושע בן לוי, ובטיט המטפחת - טיט לח, ומשום איסור רחיצה. אמר אביי, ובטופח על מנת להטפח - ובתנאי ששיעור הרטיבות של הטיט יהיה כזה שהוא ראוי להרטיב את הנוגע בו, ואותה רטיבות שביד הנוגע בו ראוייה לחזור ולהרטיב דבר נוסף, אבל בפחות מכך, מותר. אמר רב יהודה, מותר לאדם להצטנן - לקרר את גופו ביום הכפורים בפירות. מביאה הגמרא את הנהגותיהם של האמוראים בענין זה, רב יהודה, מצטנן בקרא - בדלעת. רבא היה מצטנן בינוקא - מקרר עצמו בילד קטן, שגופו קר. רבא, מצטנן בכסא דכסא - בכוס של כסף, שהמתכת קרה היא. אמר רבא, כסא דכסא מליא - בכוס של כסף מלאה במים, אסור - אסור לקרר עצמו, שמא ישפוך על בשרו מאותם מים, ונמצא רוחץ ביום הכפורים. חסיר - אך אם הכוס חסרה,

הגמרא מביאה אופנים נוספים שבהם מותרת רחיצה ביום הכפורים, כשאר האדם מתכוון כלל לשם רחיצה: תנו רבנן בברייתא, ההולך לחקביל פני רבו או פני אביו או פני מי שהוא גדול ממנו בחכמה, שיש בהליכה זו קצת מצוה, ולצורך כך עליו לעבור בנהר, עובר במים אפילו עד צוארו, ואינו חושש. איבעיא להו - הסתפקו בני הישיבה, הרב ההולך אצל התלמיד, מאי - האם רשאי הוא להלך במים ביום הכפורים, ולא איפשטיא - לא נפשט בגמרא ספק זה, הלכה - ולכן הדבר אסור.

אופן נוסף של היתר להלך במים: רבא, שרא להו - התיר להם לבני המקום ששמו 'עבר ימינא', למיעבר לנטורי פירי - לעבור במים ביום הכפורים כדי ללכת לשמור פירותיהם, ואף שאין בכך מצוה, כיון שיש חשש הפסד ממון, התירו זאת חכמים. אמר ליה אביי לרבא, תניא דמסייע לה - התנא שבברייתא מסייע לפסק ההלכה שלך, שכך שנינו בברייתא, שמרי פירות, עוברין עד צוארן במים, ואינן חוששין.

רב יוסה, שרא - התיר לבני המקום ששמו תרבו, למעבר למיתו לפרקא ולמיזל - לעבור ביום הכפורים במים בדרכם לשמוע את הדרשה, ואף לחזור למקומם לאחר הדרשה. אמר ליה אביי, נחי דלמיתו מצוה קא עביד - אמנם מובנים דברך לגבי ההליכה לשמיעת הדרשה, דכיון שיש בכך מצוה מותר להלך אפילו במים, אבל למיזל - לחזור לביתם לאחר הדרשה, מאי מצוה קעביד - איזו מצוה נעשית בכך, שמחמתה התרת להם להלך במים. אמר ליה רב יוסף, שלא תהא מכשילן לעתיד לבא, כלומר, שאם לא תתיר להם לחזור לכתיהון, לא יבאו למצוה זו כלל.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רב יהודה, ורב שמואל בר רב [רב] יהודה, הוו קיימי אגודא - היו עומדים ביום הכפורים על שפתו דנהר פפא, אמעברא דחצדד - על מקום מעבר הנהר, מול המקום ששמו 'חצדד', הוה קאי רמי בר פפא לתה גיסא - והיה רמי בר פפא עומד בצד השני של הנהר. רבא להו קלא - הרים רמי בר פפא את קולו ושאל אותם, מהו למעבר - האם מותר לי לעבור את הנהר ברגלי, למיתו קמי רבנן - לבא לפני החכמים [והיינו לפניכם, רב יהודה ורב שמואל בר יהודה], למשאל שמעתא - לשאול שאלה בתלמודי. אמר ליה רב יהודה, רב ושמואל דאמרי תרויהו - אמרו שניהם הלכה זו,

רבי יצחק בר נחמני על רגליו, ואמר, אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי, שניצא בסנדל של שעם ביום הכיפורים, אמינא ליה - ושאלתי אותו, בתענית צבור שגוזרים מחמת עצירת גשמים, שאסורים בנעילת הסנדל, מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בסנדל של שעם. ואמר לי, לא שניא - אין שינוי וחילוק בדבר, אלא אף בתענית ציבור מותר. אמר רבא בר רב הנה, אני ראיתי את רבי אלעזר שניצא בסנדל של שעם בתענית צבור, אמינא ליה - ושאלתי אותו, ביום הכיפורים מאי - מה הדין, האם מותר לצאת בו. ואמר לי, לא שניא, ומותר. רב יהודה, נפיק - היה יוצא בסנדל דהימני - העשוי ממין שעם. אבוי, נפיק - היה יוצא בסנדל דהוצי - העשוי מעלי דקלים. רבא, נפיק בדיבלי - היה יוצא במנעל העשוי מעשבים. רבא בר רב הונא, הנה פריה סודרא אכרעיה ונפיק - היה כורך בגד על רגליו, ויוצא בו, ללא מנעל כלל.

תנו רבנן בברייתא, התינוקות - ילדים קטנים, מותרין בכולן - בכל העינויים, באבילה, ובשתייה, וברחיצה, וסיכה, כיון שדברים אלו נצרכים לילדים לגדילתם, ואין מונעים אותם מהם, הוינן ממונעל ופנדל שאף הם אסורים בו, כיון שאין בכך צורך עבורם.

תנו רבנן בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא כג לז) 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם', וכך יש לדרוש את הפסוק, כיון שנאמר 'ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש', יכול הייתי לומר שיתענה האדם בתשעה, תלמוד לומר - לכך נאמר 'בערב', והיינו במוצאי תשעה לחודש, שהוא ליל עשירי. אי - ואם היה נאמר רק 'בערב', יכול הייתי לומר שיתחיל בתעניתו רק משתחשף - כשיחשיך היום, תלמוד לומר - לכך נאמר גם לשון 'בתשעה', הא ביצד - כיצד מקיים האדם שתי לשונות אלו, מתחיל ומתענה מבעוד יום, קודם חשיכה, שכן מוסיפין מחול על הקדש. ממשיכה הברייתא ודורשת, אין לי ללמוד דין זה של הוספה על יום הכפורים אלא לפניו - לפני תחילת היום, לאחרי מנין, שאף במוצאי היום יש להוסיף מעט, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק 'מערב עד ערב', ללמד שגם ביציאת היום יש להמתין עד שיהא ערב ממש, והיינו אחר שחשך היום. ממשיכה הברייתא ולומדת את הדין בשבתות וימים

שאינה מלאה במים, שרי - מותר לקרר בה את עצמו. אבל אם היתה הכוס דפחרא - של חרס, בין מליא בין חסירה - בין אם מלאה על גדותיה ובין אם אינה מלאה, אסיר, מאי טעמא - ומה הטעם בכך שאף כשאינה מלאה הדבר אסור, כיון דמישחל שחיל - המים שבה מחלחלים דרך הדפנות, והרי זה כמקרה עצמו במים ממש, והדבר אסור משום רחיצה. רב אשי אמר, אפילו כסא דכספא חסיר - גם בכוס של כסף שאינה מלאה, אסיר - אסור להתקור. מאי טעמא - ומה הטעם לכך, כיון דאתי לאזדריבוי. ומבאר הר"ף, פירוש, שפא ותבעבעו המים שבתוכו, וינתזו על בשרו.

זעירא בר חמא, אושפיוזכנה - מארחם דרבי יהושע בן לוי, ודרב אמי, ודרב אפי, ודבולחו רבנן דקפרי הנה - וכן היה מארחם של כל החכמים שהיו באים לעיר קיסרי, אמר ליה זעירא בר חמא ליוסף פריה [-בנו] דרבי יהושע בן לוי, בר אוריאל, תא אימא לך מילתא מעלייתא דהנה עביר אבוך - בוא ואומר לך הנהגה משובחת שהיה אביך נוהג, ערב תשעה באב היו מביאין לו מטפחת, ושורה אותה במים, ובליל התענית היה מקנח בה פניו ורגליו. למחר, ביום התענית, היה מעבירה על גבי עיניו, להסיר חבלי שינה מעיניו, ואינו חושש משום איסור רחיצה. ערב יום הכפורים, שיש להחמיר בו יותר מבתשעה באב, היה שורה אותה [-את המטפחת] במים, וסוחטה ועושה אותה כמין בלים נגובין - כבגד מנוגב מהמים שבו. למחר, ביום הכפורים, היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. וכן, פי אתא - כאשר בא רבא בר מרי מארץ ישראל לבבל, אמר, מטפחת היתה לו לרבי יהושע בן לוי, ובערב יום הכפורים היה שורה אותה במים, ועושה אותה כמין בלים נגובין, למחר היה מעבירה על גבי עיניו, ואינו חושש. ואסיקנא - ומסקנת הגמרא היא, דבערב תשעה באב שורה במים ועושה כמין בלים נגובים. וערב יום כפורים מקנח בה ודיו ורגליו, ולמחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, אבל אין שורה במים מעיקרא, דחויש לסחיטה בשעה שמעבירה על גבי פניו. פוסק הר"ף: וכן הלכתא - וכן היא ההלכה.

הגמרא דנה עתה בענין איסור נעילת הסנדל ביום הכפורים: איבעיא להו - הסתפקו בני הישיבה, מהו - האם מותר לצאת בסנדל של שעם - גמא, והיינו מין עץ, ביום הכיפורים. עמד

טובים: אין לי ללמוד שיש להוסיף מחול על הקודש אלא ביום הכפורים, שבת בראשית - שבת שבכל שבוע, מניין שאף בה יש להוסיף מחול על הקודש, תלמוד לומר - לכך נאמר בפסוק לשון 'תשבתו', לרבות כל שבת. ימים טובים מניין שיש להוסיף בהם מחול על הקודש, תלמוד לומר 'שבתכם', ללמד שכל שבתה שאתה שובתה, אתה מוסיף לה, בין מלפניה בין מלאחריה. יכול הייתי לומר שיהא חייב פרת על חילולה של התוספת, תלמוד לומר (ויקרא כג ט) 'וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי וגו' את הנפש ההוא מקרב עמה', ללמד שרק על חילול עצמו של יום ענוש פרת, אבל אינו ענוש פרת על התוספת. יכול הייתי לומר שלא יהו חייבין פרת על תוספת מלאכה - על מלאכה שנעשתה בזמן התוספת, אבל יהו חייבין פרת על תוספת עינוי - האוכל או שותה בזמן תוספת יום הכפורים יתחייב כרת, תלמוד לומר (ויקרא כג כט) 'כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה', ללמד שרק על עצמו של יום חייבין פרת אם עוברים על העינויים שבו, ואין חייבין פרת על תוספת עינוי - על ביטול העינוי בזמן התוספת.

☞

שנינו במשנה, 'המלך והפלה ירחצו את פניהם'. מבררת הגמרא, מלך, מאי טעמא - מדוע רשאי הוא לרחוץ את פניו ביום הכפורים. אמר רב אבא בר זבדא, אמר רב, כיון שנאמר בפסוק 'מלך בייפו תחזינה עיניו' (שעיה לג יז), ללמד שצריך המלך להיראות ביופיו. בלה, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו לה חכמים לרחוץ את פניה, אמר רב, כדי שלא תתנגד על בעלה. בעא מיניה - שאל ממנו רב מרבי חייה, עד אימת קרית לה - עד איזה זמן לאחר הנישואין קרויה האשה 'בלה' לענין זה שמתרת לרחוץ פניה ביום הכפורים. אמר רבי חייה, פדתנא בברייתא בענין אחר, לגבי כלה שמתו אביה או אמה, שאין מונעין תכשיטין לבלה כל שלשים יום, ואף כאן שיעור הזמן שקרויה היא 'כלה' הוא שלשים יום, ובהם מותרת לרחוץ פניה אף ביום הכפורים.

☞

הרי"ף מביא עתה דין נוסף שהובא במסכת שבת (קטו). לגבי יום הכפורים: ומבעי ליה לאיניש לוקוריה ליומא דכפורי - וצריך האדם לכבד את יום הכפורים בכסות נקייה, דאמר ליה

ריש גלותא לרב המנונא, נאמר בפסוק (שעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכך ממצוא חפצך ודבר דבר', מאי דכתיב - לגבי מה נאמר בפסוק 'לקדוש ה' מכבד', אמר ליה רב המנונא, זה יום הכפורים, שאין בו לא אכילה ולא שתייה, אמרה תורה, כבדו בכסות נקייה.

☞

שנינו במשנה, 'והחיה תנעול את הסנדל וכו'. מבררת הגמרא, מאי טעמא - מה הטעם שהתירו ליולדת לנעול סנדל ביום הכפורים, ומבארת, משום צנה - מחמת הקור שיש כשמהלכים על קרקע ללא מנעלים, וקור זה עשוי להזיק ליולדת.

דין נוסף: ושמואל אמר, כל מחמת עקרב - בכל מקום שיש לחוש לנשיכת עקרב כשהולכים ללא נעלים, מתר לכל אדם לנעול נעליים ביום הכפורים, משום סכנה.

☞

משנה

התינוקות - ילדים קטנים, אין מעניין אותם ביום הכפורים, אבל מחנכים אותם להתענות קודם לשנה וקודם לשתיים - שנה או שנתיים קודם שיגיעו לגיל חיוב במצוות, בשביל שיהיו רגילין במצוות.

☞

גמרא

שנינו במשנה 'מחנכים אותם קודם לשנה וקודם לשתיים'. תמחה הגמרא, השתא - עתה, לאחר שהתבאר במשנה ש'לפני שתיים מחנכין להו', לפני שנה מיבעיא - וכי יש צורך לומר שגם שנה קודם חיובם במצוות מחייבים אותם, והרי דבר פשוט הוא. אמר רב חסדא, לא קשיא, כאן - האופן שבו מחנכים את הילד רק שנה אחת סמוך לגדלותו, היינו בהולדה - ילד חלש, שאינו מתענה קודם לכן. וכאן - האופן שבו מחנכים אותו שנתיים קודם לגדלותו, היינו בכריא.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדיני הצום לגבי ילדים בגילאים שונים: אמר רב הונא, בן שמונה וכן תשע שנים שלמות, מחנכין אותו לשעות - להתענות חלק משעות היום, כדי להרגילו במצוות. בן עשר וכן אחת עשרה שנים שלמות, משלימין מדרבנן - חייבים מדרבנן לצום כל היום. בן שתיים

עֲשֶׂה, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא - חייבים לצום מן התורה כל היום. וְרַב נְחֵמָן אָמַר, בְּן תַּשַּׁע וּבֶן עֶשֶׂר, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת. בֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה, מְשַׁלְמִין מְדַרְבְּנֵן. בֶּן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בֶּן עֶשֶׂר וּבֶן אַחַת עֶשְׂרֵה, מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת. בֶּן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא בְּתִינְקָתָא, שְׁזֵהוּ הַזְמַן בּוֹ הִיא מִתְחַיֶּיבֶת מֵהַתּוֹרָה בְּכָל הַמְצוּוֹת, וּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא בְּתִינְזִיקָא, שְׁזֵהוּ הַזְמַן שֶׁהוּא מִתְחַיֶּיב בַּמְצוּוֹת מֵהַתּוֹרָה.

מברר הר"ף את ההלכה, בְּנִידוּן זֶה שֶׁל תִּינְזִיקָא, אַף עַל גַּב דְּמִימָא לֶן לַהֲלַכָּה בְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר, תִּינְזִיקָתָא בֵּית שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה וְתִינְזִיקָא בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מְשַׁלְמִין מְדַאֲרִיתָא, מְכַל מְקוּם קְוִימָא לֶן פְּרַב הוֹנָא וְרַב נְחֵמָן, דְּבִתְרַאי אִינוּן - שֶׁהֵם אֲמוראים מאוחרים יותר, דְּמְשַׁלְמִין מְדַרְבְּנֵן בְּרִי לְחַנְכֵּן בַּמְצוּוֹת כְּבַר מִבֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה, בִּין לְתִינְזִיקָא בִּין לְתִינְזִיקָתָא, וּבֶן תַּשַּׁע וּבֶן עֶשֶׂר מְחַנְכִּין אוֹתוֹ לְשַׁעוֹת, בְּדַרְבַּן נְחֵמָן, וְחִינּוּךְ 'לְשַׁעוֹת' הֵינּוּ שְׁאֵם הָיָה רְגִיל לְאֲכֹל בְּשַׁתֵּי שְׁעוֹת - בַּשְּׁעָה שְׁנִיָּה שֶׁל הַיּוֹם, מְאָכִילִין אוֹתוֹ בְּשַׁלֵּשׁ - בַּשְּׁעָה שְׁלִישִׁית. וְאִם הִיא רְגִיל לְאֲכֹל בְּשַׁלֵּשׁ, מְאָכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע.

☞

משנה

אשה עוֹבְרָה [-מעוברת] שֶׁהִרְיָהּ רִיחַ מֵאֲכַל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, וְאִם אֵינָה אוֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ יֵשׁ סַכְנָה לָהּ וּלְעוֹבֵר, מְאָכִילִין אוֹתָהּ עַל פִּי רוֹפְאִים בְּקִיָּאִין הָאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ סַכְנָה אִם לֹא תֹאכַל. וְאִם אִין שָׁם בְּקִיָּאִין, מְאָכִילִין אוֹתָהּ עַל פִּי עֲצָמָהּ, עַד שֶׁתֵּאֱמַר דִּי.

☞

גמרא

תָּנּוּ רַבִּנּוּן בְּבֵרֵיתָא, עוֹבְרָה [-אשה מעוברת] שֶׁהִרְיָהּ בְּשַׁר קַדְשׁ שֶׁל קֶרְבָּנוֹת, הָאִסוּר לָהּ בְּאֲכִילָהּ, אוֹ בְּשַׁר חֲזִיר, תּוֹחֲבִין לָהּ בּוֹשׁ [-מין מקל] בְּרִטְבָּא, וּמְכַנְיָסִין לָהּ בְּתוֹדָה פִּיהָ, וּמוֹצְצָתוּ וּמְרַגִּישָׁהּ אֶת טַעַם הַתְּבַשִּׁיל, אִם נִתְיַשְׁבָּה בְּכַךְ דַּעְתָּהּ, מוֹטְבָּא. וְאִם לֹא, מְבִיאִין לָהּ רִטְבָּא עֲצָמוֹ. אִם נִתְיַשְׁבָּה דַּעְתָּהּ בְּרוֹטְבָּא עֲצָמוֹ, מוֹטְבָּא. וְאִם לֹא, מְבִיאִין לָהּ אֶת הַשֶּׁמֶן הָאִסוּר עֲצָמוֹ, כִּיּוֹן שְׂאִין לָהּ דְּבַר שְׁעוֹמֵד בְּפִנֵּי פְקוּחַ נַפְשׁ, חוּץ מִעֲבוּדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרִיזוֹת וּשְׁפִיכוֹת דְּמַיִם.

עֵתָה מְבֵרֶרֶת הַגְּמָרָא מֵהִיכֵן יֵשׁ לְלַמּוּד שְׁלֹשׁ עֵבִירוֹת אֵלוֹ אֵינָן נִדְחוֹת אִפִּילוֹ מִפְּנֵי פְקוּחַ נַפְשׁ: עֲבוּדָה זָרָה מְנַא לֶן - מִנִּין לָנוּ שְׂאִינָה נִדְחִית מִפְּנֵי פְקוּחַ נַפְשׁ, דְּתַנְיָא בְּבֵרֵיתָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר, בְּבִיאוּר הַפְּסוּק (דְּכִיִּס ו ט) 'וְאֶהְבֶּת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ', אִם - כִּיּוֹן שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', לְמָה נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ', וְאִם נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ' לְמָה נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', כְּלוּמַר, הֲרִי אֶחָד מֵהַדְּבָרִים קִשָּׁה יוֹתֵר, וְאִם כֵּן דִּי לְכַתּוּב אוֹתוֹ, וְאִנּוּ נָדַע שְׁכָל שְׁכָן שְׁצָרִיךְ לְאֵהוּב אֶת ה' גַּם בַּדְּבַר הַקָּל יוֹתֵר, אִלָּא יֵשׁ בַּדְּבַר דַּעוֹת חִלּוּקוֹת אֲצֵל בְּנֵי הָאָדָם, וְאִם יֵשׁ לָהּ אָדָם שְׂגוּפֵי חֶבִיב עָלָיו יוֹתֵר מִמְּמוֹנֵי, לְכָה נֶאֱמַר 'בְּכָל נַפְשְׁךָ', שְׁדַבֵּר זֶה קִשָּׁה יוֹתֵר. וְאִם יֵשׁ לָהּ אָדָם שְׂמִמּוֹנֵי חֶבִיב עָלָיו מוֹגוּפֵי, לְכָה נֶאֱמַר 'בְּכָל מְאֹדְךָ'. וְעַל כָּל פְּנִים מְבוּאָר בַּפְּסוּק זֶה שְׁצָרִיךְ הָאָדָם לְמַסּוֹר אִפִּילוֹ אֶת נַפְשׁוֹ עַל אֵהְבֶּת ה', וְהֵינּוּ שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה, שְׁזוֹ כְּפִירָה בֵּה'.

גְּלוּי עֲרִיזוֹת, מְנַא לֶן שְׂאִינוּ נִדְחָה מִפְּנֵי פְקוּחַ נַפְשׁ, דְּתַנְיָא בְּבֵרֵיתָא, רַבִּי אָמַר, נֶאֱמַר בַּפְּסוּק לְגַבֵּי נַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה שְׁנֹאנְסָה (דְּכִיִּס כִּז כו) 'וְלִנְעָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דְּבַר אֵין לְנַעֲרָה חֲטָא מוֹת, כִּי בְּאִשְׁרֵי יָקוּם אִישׁ עַל רַעְיוֹ וְרָצְחוֹ נִפְשׁ כֵּן הַדְּבַר הַזֶּה', הֲרִי שֶׁהַשׁוֹוֹתָה הַתּוֹרָה דְּבַר זֶה לְרוֹצַחַת, וּמִשְׁמַע לְכַאוּרָה שִׁישׁ לְלַמּוּד מְרוֹצַח דִּין מְסוּיִם הַשֵּׁיךְ גַּם כְּאֵן, אִךְ קִשָּׁה עַל כֵּךְ, וְכִי מָה הוּא הַדִּין שֶׁלְּמִדְּנֵי מְרוֹצַח מַעֲתָתָא, הַשֵּׁיךְ בְּנַעֲרָה הַמְּאוּרְסָה, אֱלֹא, חֲרִי זֶה [-דִּין הַרוֹצַח] בָּא לְלַמֵּד, וְנִמְצָא לְמַד, מִקִּישׁ הַכְּתוּב רוֹצַח לְנַעֲרָה מְאוּרְסָה, וּמִקִּישׁ נַעֲרָה מְאוּרְסָה לְרוֹצַחַת, וְכֵן יֵשׁ לְלַמּוּד, מָה [-כֶּשֶׁם ש] רוֹצַחַת, שְׂאוֹמְרִים לוֹ שִׁיהְרוּג אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן יִהְרָגוּהוּ, דִּינוֹ שִׁיְהָרֵג וְאֵל יַעֲבֹר [וְלֵהֲלֵן יְבוּאָר מִנִּין יוֹדְעִים דִּין זֶה בְּרוֹצַח], אַף נַעֲרָה מְאוּרְסָה, תִּהְרָג וְאֵל תַּעֲבֹר אִיסוּר זֶה [וְהֵינּוּ בְּאוֹפֵן שֶׁהִיא צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה, אִךְ בְּלֹא זֶה אֵינָה צְרִיכָה לְמַסּוֹר עֲצָמָה לְמִיתָה]. וְמָה נַעֲרָה מְאוּרְסָה שְׂאִדָם רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְאוֹנְסָה, נִתְנָה לְהַצִּילָהּ בְּנַפְשָׁהּ - מוֹתֵר לְהַרוּג אֶת הַרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ כְּדִי לְהַצִּילָהּ, שְׂנֹאמֵר (סֵס כִּז כז) 'כִּי בְשָׂדֶה מְצָאָה צִעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאֻרְסָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ', וּמִשְׁמַע שְׂאִם הִיא מִי שִׁוְשִׁיעַ אוֹתָהּ רְשָׁאִי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּכָל דֹּרְךְ, וְאִף עַל יְדֵי הַרִיגַת הַרוֹדֵף, אַף רוֹצַחַת הַרֵץ אַחֲרֵי אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל לְרוֹצַחוֹ, נִתְּן לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ

(תהילים נח 7) 'זרו רשעים מרחם, ו'זרו' הוא מלשון זרות, שמעשיו זרים ומנוכרים לאביו שבשמים [ובהמשך הפרק (פסוק ו) נאמר 'אשר לא ישמע לקול מלחשים', ונרמז בזה שלא שמע למה שלחשו לאמו שהיום יום הכפורים (תוספת יוס הכפורים)], נפק מינה - יצא מאותה האשה שבתאי, שכינויו היה 'אוצר פירי' - אוסף פירות, לפי שהיה אוסף ושומר פירות רבים כדי שיהיו הכל צריכים לקנות ממנו, והיה מפקיע את מחירי הפירות, והדבר אסור, כמו ששנינו בתוספתא 'אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות פירות'.

שנינו במשנה, 'חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין'. הגמרא דנה עתה באופן שיש ויכוח בין החולה עצמו לבין רופאיו: אמרי רבי [-אמרו בבית מדרשו של] רבי ינאי, אם החולה אומר ביום הכפורים אני צריך לאכול, ורפא אומר אינו צריך, שומעין לחולה. תמהה הגמרא, פשיטא - והרי דין זה פשוט הוא, כיון שבכל ספק נפשות יש להקל, וכיון שיש ספק אם נכונים דברי הרופא או דברי החולה, יש להקל ולהאכילו. משיבה הגמרא, מהו דתימא - היית יכול לומר דהאי דקאמר חולה צריך לאכול - מה שאומר החולה שהוא צריך לאכול, בעייתו הוא דקא מבטיל - פחד חנים זה שהוא מפחד, סבר - כיון שהוא חושב בדעתו אי לא אכילנא מיתנא - אם לא אוכל, אמות, ואין להתחשב בדבריו אפילו בתורת ספק, כיון שהרופא אומר שאינו מסוכן לאכילה, קא משמע לן - לכך השמיענו רבי ינאי שמאכילים אותו, כיון שלב ידע מרת נפשו' (משלי יד ז), וכיון שהחולה אומר שהוא צריך לאכול, סומכים על דבריו, אף אם הרופא אינו אומר כן.

דין נוסף: אם החולה אמר אני צריך לאכול, ורפא אומר צריך, שומעין לרפא, ומאכילים אותו. תמהה הגמרא אף בדין זה, פשיטא - הרי פשוט שכן הוא הדין, כיון שספק נפשות להקל, ומאחר ולדברי הרופא צריך הוא לאכול, יש להאכילו. מתרצת הגמרא, מהו דתימא - סבור היית לומר שאף בזה שייך מאמר הכתוב 'לב ידע מרת נפשו', וכיון שהוא עצמו מרגיש שאינו צריך לאכול ניתן לסמוך עליו, ואין כאן אפילו ספק, קא משמע לן ששומעין לרפא, והאי דקאמר חולה לא צריך לאכול - ומה שאומר החולה שאינו צריך לאכול, תונבא הוא

- מותר להציל את הנרדף אפילו על ידי נטילת נפשו של הרודף.

ממשיכה הגמרא ומבארת, שפרכות דמים, שאינה נדחית מפני פקוח נפש, אף שאין פסוק המלמד זאת, סברא הוא, פי ההוא דאתא לקמיה דרבא - כמו אותו מעשה שאירע באדם שבא לפני רבא, אמר ליה אותו אדם לרבא, אמר לי מרי דוראי - אמר לי מושל עירי, זיל קטליה לפלגיא - לך והרוג את פלוני היהודי, ואי לא קטלינא לך - ואם לא תעשה כן, אהרוג אותך, ושאלתו היתה האם מותר לו לקיים את ציווי האדון ולהורגו כדי להינצל בעצמו מהריגה. אמר ליה רבא, ליקטלך ולא תקטליה - מוטב שיהרוג אותך אותו גוי, ולא תהרוג את חברך, והטעם לכך, שהרי הטעם שפקוח נפש דוחה את כל התורה הוא כיון שחביבה נפשו של אדם לפני ה', ואמר שיתבטלו המצוות ולא תאבד נפש מישראל, אבל באופן זה הרי בין כך תאבד נפש אחת מישראל, וגם תעבור עבירה, ומאי קזית דרבא דידך סומק טפי - מה ראית לחשוב שדמך אדום יותר מדמו של חברך וחביב לפני ה', שמחמת כן יתיר לך לעבור עבירה זו, דילמא דמא דחברך סומק טפי - שמא דמו של חברך אדום יותר, וכיון שאין עדיפות לנפשך על פני נפש חברך, אין היתר לעבור עבירה זו, שאין בה משום הצלת נפש מישראל.

הגמרא ממשיכה לדון בענין מעוברת שהריחה מאכל ביום הכפורים: ההיא עוברת דאריחה - מעשה במעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, ורצתה לאכול ממנו, אתיא לקמיה דרבי - באו לפני רבי לשאול אותו כיצד לנהוג, אמר להו - השיב להם, זילו לחושו לה דהאידנא יומא דכפורי הוא - לכו ולחשו באוזנה שיום הכפורים היום, לחישו לה - לחשו לה כן, ואילחישא - ועזרה אותה לחישה שלא תתאוה יותר לאכול, קרא עליה - קרא רבי על העובר שבמעיה את הפסוק (ימיהו א ה) 'בטרים אצרה בבטן ידעתיה', נפק מינה - יצא מאותה אשה רבי יוחנן, שהוא היה העובר שהועילה לו הלחישה. מעשה נוסף: ההיא עוברת דאריחה - מעשה באשה מעוברת שהריחה דבר מאכל ביום הכפורים, אתיא לקמיה דרבי חנינא - באו לפני רבי חנינא, לשאול כיצד לנהוג, אמר, לחישו לה שיום הכפורים היום, ולא הועילה לה אותה לחישה, קרא עליה - קרא על העובר שבמעיה את הפסוק

דַּנְקִיט לִיה - רוח שטות היא שתוקפת אותו מחמת חוליו, ואינו דבריו נכונים.

וְאִי אָמַר אִיהוּ וְאֶחְרִינָא בְּהַדְרִיה לֹא צְרִיכָנָא - ואם אמר החולה שאינו צריך לאכול, ויש עמו שני רופאים המסייעים לו ואומרים שאינו צריך לאכול, וְאֶמְרֵי תְרֵי אֶחְרִינֵי צְרִיךְ - ואילו שני רופאים אחרים אומרים שהוא צריך לאכול, הרי את החולה עצמו אין מחשיבים כלל בנידון זה, וכפי שהתבאר שאין סומכים על חולה האומר שאינו צריך נגד הרופאים, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהוא צריך לאכול, מְאָכִילִין אותו על פִּיחֶן. [וְאִף עַל גַּב] דְּאֶמְרִינֵן בֵּי תְרֵי בְּמִנְאָה וּמִנְאָה בְּתְרֵי - ואף שבכל מקום אנו אומרים ששני עדים שוים בנאמנותם למאה עדים, הֲנֵי מִיֵּלֵי לְעֵנִין עֲדוּת, שהאמינה התורה לכל שני עדים, ולא חילקה בנאמנות זו בין שנים לבין מאה, אָכַל גַּבֵּי אִוְמְדָנָא - במקום שאין זו עדות ממש אלא דבר התלוי באומדן דעת, בְּתֵר רֹב דְּעוּת אֶזְלִינֵן - הולכים אחר רוב דעות, וְאִמְנָם, הֲנֵי מִיֵּלֵי - דין זה שהולכים אחר רוב דעות, היינו בְּמִמּוֹנָא - בדיני ממונות, אָכַל חָקָא - אך כאן, אף שזהו דבר התלוי באומדן הדעת, אין הולכים אחר רוב דעות, אלא סָפֵק נְפִשׁוֹת לְחֻקָּל, וכיון שיש שני רופאים האומרים שהחולה צריך לאכול, אף אם יהיו כנגדם רופאים רבים האומרים שאינו צריך לאכול, מאכילים אותו מספק.

וְאִי אָמַר אִיהוּ צְרִיכָנָא - ואם אמר החולה עצמו שצריך הוא לאכול, וְאִף עַל גַּב דְּאֶמְרֵי מִנְאָה רופאים דלֹא צְרִיךְ, מְאָכִילִין אותו על פִּי עֲצָמוֹ. מֵאִי טַעְמָא - ומה הטעם בדין זה, יָלַב יוֹדֵעַ מֵרַת נְפִשׁוֹ, וכפי שהתבאר.

☞

משנה

אגב המשנה הקודמת, בה התבאר דין מעוברת שהריחה ביום הכפורים, מביאה משנתנו דינים בענין דומה: מִי שְׂאָחָזוּ בְּלִמּוּפ - חולי הבא מחמת רעבון, ויש בו סכנה, והסימן לכך הוא שעניו כהות ואינו רואה היטב, מְאָכִילִין אותו אֶפְיָלוּ דְּבָרִים טְמֵאִים, עַד שְׂוִיאָרוֹ עֵינָיו. מִי שֶׁנִּשְׁכַּח לְבָב שׁוֹטָה, אף על פי שיש בו סכנה, מכל מקום אֵין מְאָכִילִין אותו מִחֻצֵר הַבְּבֵד שְׁלֹו [-של הכלב], אף שהרופאים נהגו לעשות כן דרך רפואה, כיון שאין זו רפואה בדוקה, אין היא מתירה אכילת מאכל טמא. וְרַבֵּי מִתִּיה בֶּן חֲרָשׁ מְתִיר, כיון שהוא סובר שזו

רפואה בדוקה. וְעוֹד אָמַר רַבִּי מִתִּיה בֶּן חֲרָשׁ, הַחֹשֶׁשׁ בְּפִיו [ובגמרא יבואר באיזה חולי מדובר], מְטִילִין לוֹ סָם בְּשֶׁבֶת, ואף אם הדבר כרוך במלאכה דאורייתא, מִפְּנֵי שְׁהוּא חוּלֵי שֵׁשׁ בו סָפֵק נְפִשׁוֹת, וְסָפֵק נְפִשׁוֹת דוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת.

☞

גמרא

שנינו במשנה, וְעוֹד אָמַר רַבִּי מִתִּיה בֶּן חֲרָשׁ, הַחֹשֶׁשׁ בְּשֵׁנֵינוּ מְטִילִין לוֹ סָם בְּשֶׁבֶת. פוסקת הגמרא את ההלכה: וְהִלְכְתָּא בְּרַבֵּי מִתִּיה בֶּן חֲרָשׁ, דְּאָמַר, הַחֹשֶׁשׁ בְּפִיו מְטִילִין לוֹ סָם בְּשֶׁבֶת, והטעם לכך, דְּלֹא פְּלִיגֵי רַבָּנֵן עָלֶיהָ - שאין חכמים חולקים עליו אֶלָּא בְּבִלְבָב שׁוֹטָה, שלדעת חכמים אין מאכילים את החולה מחצר כבד שלו, אָכַל בְּדִינוֹ שֶׁל הַחֹשֶׁשׁ בְּפִיו לֹא פְּלִיגֵי עָלֶיהָ - אין חכמים חולקים עליו. והראיה לכך, דְּהָא רַבִּי יוֹחָנָן נִמְי חֵשׁ בְּצַפְרִינָא - רבי יוחנן עצמו גם כן אירע לו שהיה חולה בצפדינא, שְׁהוּא פָּאָב הַשֵּׁינִים, וְעַבְדָּ לָהּ סָם בְּשֶׁבֶת - ועשה לעצמו רפואה בשבת, דְּכִמְבַּחָה שְׁל חֵלֶל הִיא - כיון שחולי זה הוא כמו חולי שבחלל הגוף, שמחללים עליו את השבת, דְּאָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שְׂאֵנִי - שונה היא מחלת צַפְרִינָא, שמחללים עליה את השבת, הַזְּאִיל וּמִתְחַלֵּת בְּפֶה וְנִמְרַת בְּכַנֵּי מַעֵיב, ויש בה סכנה. מבררת הגמרא, מֵאִי סִימְנָה - מהו הסימן של מחלה זו, ומשיבה, רַבִּי מִיֵּדִי מַכְבִּיָּה - כשנותן איזה דבר בשניו, וְאֶתִיה לִיה דְּמֵא מְדָרָה - וזב דמו משורת השנינים, פִּירִישׁ, הַבְּשָׂר שֶׁל שְׁנָיו, כלומר מהחניכיים.

☞

שנינו במשנה, מִפְּנֵי שְׁהוּא סָפֵק נְפִשׁוֹת, וְכָל סָפֵק נְפִשׁוֹת דוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת. שואלת הגמרא, לְאִיתוּי מֵאִי - מה באה משנתנו לרבות בכלל זה. ומשיבה, אָמַר רַב יְהוֹדָה, אָמַר שְׂמוּאֵל, לְאִיתוּי - באה המשנה לרבות שמותר לחלל שבת זו, אף שבודאי אינו עשוי למות בה מחליו, משום סָפֵק נְפִשׁוֹת שִׁיהִי בְּשֶׁבֶת אַחֲרָת, ומבארת הגמרא, הִיכִי דְּמֵי - באיזה אופן שייך דבר זה, בְּגוֹן דְּאֶמְרוּהָ לְתַמְנִיָּא יוֹמֵי - כגון שאמדוהו הרופאים שיצטרך לרפואה מסוימת במשך שמונה ימים, וְיִמָּא קָמָא שְׁבִתָּא - והיום הראשון של הרפואה הוא שבת, מֵהוּ דְּתִימָא - סבור היית לומר, נִיעַבְבִּיהָ עַד לְאִוְרָתָא - נתעכב עם הכנת רפואה זו עד לערב, שתצא השבת, כִּי הִיכִי דְּלֹא נִיהוּל עָלֶיהָ תְּרֵי שְׁבִי - כדי שלא נצטרך לחלל עליו שתי שבתות, גם שבת

זו וגם שבת הבאה, קא משמע לן - השמיעה לנו המשנה בלשון 'ספק נפשות דוחה את השבת' שאפילו ספק כזה דוחה את השבת, ואין ממתינים לערב, אלא מתחילים בהכנת הרפואה מיד בשבת.

מסייעת לכך הגמרא, תניא נמי הכי - שנינו כן אף בברייתא, מחמין - מחממים מים חמין לחולה בשבת, בין להשקותו, בין להברותו - לרוחצו בהם, ואין אומרים נמתין לו עד שיבריא - שמא יבריא מעצמו, ולא יצטרך מים חמים, אלא מחמין לו מיד, וספקו דוחה את השבת. ולא ספק שבת זו בלבד, אלא אף ספק שבת אחרת, והיינו כדברי שמואל לעיל. ואין עושין דברים הללו - הצלת נפשות על ידי חילול שבת, לא על ידי נזרים, ולא על ידי קטנים, שמא יסברו האנשים שרק בקושי התירו חילול שבת, ואם לא יזדמנו להם גויים או קטנים לא יחללו את השבת, אלא עושים זאת על ידי גדולי ישראל - ישראלים גדולים, ואין אומרים לעשות דברים הללו לא על ידי נשים, ולא על ידי פויתים, כלומר, אין מייחדים לצורך כך אשה או כותי, שהם יחללו בכל פעם את השבת לצורך חולים שיש בהם סכנה, מפני שמצטרפים לדעת אחרת, כלומר, שיחשבו שאנו מזלזלים בהם, וכיון שאיננו רוצים לחלל את השבת לצורך כך אנו מטילים זאת עליהם, ולכן אין מייחדים אותם לכך, אבל בדרך מקרה מותר להשתמש בהם לצורך כך.

ספ

תנו רבנן בברייתא, מפקחים פקוח נפש בשבת - עושים כל דבר הנצרך לשם פקוח נפש, ואף שיש בו משום מלאכה האסורה בשבת, והזריז להציל את הנפש על ידי חילול שבת, הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין כדי לעשות זאת. מביאה הברייתא דוגמא לדבר, פיצד, ראה האדם תינוק שנפל לים בשבת, פורס מצודה שמיועדת לדגים, ומעלהו, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא ציד פורי - ואף שעל ידי מצודה זו הוא צד גם דגים, שזו מלאכה האסורה, מכל מקום כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. ראה תינוק שנפל לבור, עוקר הוליא - עוקר את העפר שבשפת הבור, ומעלהו משם, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא מתקן דרגא לחול - ואף שבמעשהו הוא מתקן מדרגה לבור שתועיל לו אף בימות החול, כיון שכוונתו להציל את התינוק,

מותר. ננעלה דלת בפני תינוק, שובר את הדלת ומוציאו, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא מיתבר ליה שייפי - ואף שעושה מלוח העץ של הדלת חתיכות קטנות שנח להדליקן, כיון שכוונתו להציל את התינוק, הדבר מותר. מכבין ומפסיקין מפני הדליקה, כאשר יש בכך סכנה, כגון שיש שם בני אדם חולים או קטנים שאינם יכולים לברוח, והזריז הרי זה משבח, ואינו צריך ליטול רשות מבית דין, ואף על גב דקא ממכיה מכובי - אף שבכך הוא משפיל ומציע את הגחלים באופן שיוכל לצלות עליהם מאכלים בערב, מכל מקום הדבר מותר.

עתה מבאר הגמרא מדוע הוצרכה הברייתא להביא דוגמאות רבות לדין זה: וצריכא - ויש צורך ללמדנו את הדין בכל הדוגמאות שנקטה הברייתא, דאי אשמועינן ים - שאם היתה הברייתא משמיעה לנו רק את הדין הראשון, של הצלת התינוק מהים, היינו סבורים שהיתר זה הוא משום דאי לא מסיק ליה, מניית - כיון שאם לא יעלה את התינוק מהים, בודאי ימות, אכל בתינוק שנפל לבור, היינו סבורים לומר שאין לעשות מלאכה כדי להצילו, שהרי איפשר דיתב אפומא דבריא ומכשפש ליה - יכול האדם לשבת על שפת הבור ולהרגיעו בדברים עד שתצא השבת, צריכא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף באופן זה יש להצילו ולהוציאו מהבור, הגם שיש בכך משום עשיית מלאכה. ואי אשמועינן דין זה של בור, היינו סבורים שזהו משום דקא מבטית - שהתינוק מבוהל מהנפילה לבור, ולא יירגע על ידי שידברו איתו כל השבת, אכל תינוק שננעלה עליו דלת, איפשר דיתב ליה פהאי גיסא ומכשפש ליה פאמגוזי - היה מקום לומר שישב האדם בצד השני של הדלת, ויפייסנו באגוזים עד שתצא השבת, צריכא - הוצרכה הברייתא להשמיענו שאף בזה מחללים את השבת כדי להוציאו מהחדר הנעול. שואלת הגמרא, הדין האחרון של הברייתא, שמכבין ומפסיקין מפני הדליקה, למה לי - מה החידוש בכך, והרי פשוט שיש בכך משום הצלת נפשות מהדליקה. משיבה הגמרא, אמר רבי אלעזר, לא נצרכה - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה, אלא לאופן שנפלה הדליקה בהצר אחרת, ששם אין בני אדם כלל, ומכל מקום מותר לכבותה בשבת מחשש שתתפשט לחצר זו, שיש בה בני אדם שאינם יכולים לברוח.

הגמרא מבארת עתה שבספק פקוח נפש חוששים אפילו לצדדים רחוקים: **אמר רב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב.** מבררת הגמרא, **היכי דמי -** לגבי איזה אופן נאמר כלל זה, **אילימא דאיכא -** אם באופן שיש תשעה ישראל וחד עובד בוכבים, ויש להציל אחד מהם מסכנה על ידי מלאכה האסורה בשבת, ואין ידוע אם הוא ישראלי או גוי, ועל זה אמר שמואל שאסור להצילו כיון שאין הולכים אחר הרוב, **הא רבא ישראל נינהו -** הרי הרוב הם יהודים, ובודאי יש להצילו מספק. **אי נמי -** וגם אם הם מוחזקה על מוחזקה, חציים יהודים וחציים נכרים, הרי ספק נפשות להקל, ובודאי יש להציל כל אחד מהם מהסכנה. **אלא** ודאי מדובר באופן דאיכא - שיש תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל, ומצילים כל אחד מהם אפילו על ידי מלאכה האסורה בשבת, **הא נמי פשיטא -** הרי גם דין זה פשוט הוא, **דהנה ליה קבוע -** שהרי האדם המסוכן קבוע הוא במקומו, **וכל קבוע -** ובכל מקום שיש ספק לגבי דבר הנמצא במקום קבוע, אף שלפי האמת הוא מיעוט ביחס לשאר חלקי הספק, **במוחזקה על מוחזקה דמי -** נחשב הדבר כאילו יש כאן ספק שקול, ואם כן בודאי שיש להצילו מספק. אלא מבארת הגמרא, **לא צריכא -** לא הוצרך שמואל לומר כלל זה, אלא באופן דפריש חד מינייהו - שיצא אחד האנשים מתוך הקבוצה שרובם נכרים, **ואזל [-והלך] לחצר אחרת, ונפלה בה דלקה באותה חצר, מהו דתימא -** וסבור היית לומר **כל דפריש מרובא קא פריש -** אדם הפורש מתוך קבוצה של בני אדם, מן הסתם הוא מהרוב, שהם נכרים, **ולא מפקחין -** ואין מחללים את השבת כדי להצילו, **קא משמע לן שמואל שאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב,** אלא מצילים אותו מספק.

מקשה על כך הגמרא, **איני -** והרי אין הדבר כן, **והאמר רבי אסי, אמר רבי יוחנן, אפילו היו תשעה עובדי בוכבים ואחד ישראל באותה חצר, מפקחין.** אבל אם היו בחצר אחרת, אין מפקחין, והבינה הגמרא שמדובר באופן שפרשו מקצתם לחצר אחרת, ואנו סומכים על כך שפרשו מהרוב, והם נכרים. מתרצת הגמרא, **לא קשיא, הא -** דברי רבי יוחנן, האומר שאם הם בחצר אחרת אין מפקחים, היינו באופן דפריש בוליהו - שיצאו כולם מהחצר, ואחד מהם הלך לחצר אחרת ונפלה

עליו מפולת, שכיון שאין כאן מקום קביעות לשאר, הולכים אחר הרוב, ואין מחללים שבת כדי להצילו, **והא דפריש מקצתייהו -** ודברי שמואל האומר שמחללים שבת, היינו באופן שהרוב נשארו קבועים במקומם, ורק אחד מהם פרש ונפלה עליו מפולת, דכיון שהרוב קבועים ו'מחצה על מחצה' הם, הרי הוא כמי שפרש ממקום שחציו יהודים, ולכן אף שבדרך כלל אנו אומרים שלאחר הפרישה הרי הוא כפורש מהרוב, שהם נכרים, מכל מקום משום חומרת פקוח נפש אמרו שמחללים עליו את השבת.

ספ

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בדיני פיקוח נפש בשבת: **מי שנפלה עליו מפלת, ואין ידוע היכן הוא, ספק הוא שם, תחת המפולת, ספק אינו שם, אלא יצא מהבית קודם המפולת, ואפילו אם הוא שם עדיין לא ידוע אם נשאר חי, אלא ספק הוא חי ספק כבר מת, ואף אם הוא שם ועדיין הוא חי אבל ספק אם הוא עובד בוכבים, ספק הוא ישראל, מכל מקום מפקחין עליו אף במלאכות שיש בהם חילול שבת, שספק פקוח נפש של ישראל דוחה שבת. ואם תוך כדי החפירות מצאנוהו שהוא עדיין חי, מפקחין עליו -** ממשיכים לפנות את האבנים מעליו, ומצילים אותו. **ואם מצאנוהו שכבר מת, יניחוהו.**

ספ

גמרא

שנינו במשנה, **מצאנוהו חי, מפקחין עליו.** תמהה הגמרא, **פשיטא -** והלא דין פשוט הוא, שאם מצאנוהו חי ממשיכים להצילו. מתרצת הגמרא, **לא צריכא -** לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה שיש להצילו אלא אפילו אם הצלה זו תועיל רק לחיי שעה, כגון שבודאי ימות לאחר זמן קצר, והיה מקום לומר שאין מחללים את השבת לצורך כך, השמיעה לנו המשנה שאף באופן זה ממשיכים לחלל את השבת להצילו. הגמרא מביאה ברייתא בענין הצלת אנשים מהמפולת: **תנו רבנן בברייתא, אם מצאו אדם תחת המפולת, ונראה כמת, עד היכן הוא בודק כדי לדעת בבירור אם הוא מת או חי, עד טבורו, ששם ניתן להרגיש אם יש בו חיות [וגירסת הגמרא לפנינו היא 'עד ליבו', להרגיש אם ליבו דופק], ויש אומרים, שבדק עד חוטמו, אם יש שם נשימה. בדק ומצא עליונים**

מתים, לא יאמר בודאי כְּבֹר מְתוֹ הַתְּחַתּוֹנִים, אלא יבדוק את כולם. ומעשה היה, ונמצאו העליונים מתים, והתחתונים חיים. אמר רב פפא, מחלקת זו האמורה בברייתא, אם בודקים בחוטמו או בטבורו, היינו כאשר פינו את המפולת ממיטה למעלה - ממרגלותיו כלפי ראשו, שלדעה הראשונה אם אינו מרגיש חיות בטבורו אינו בודק עוד, ולדעה השניה ממשיך ובודק עד חוטמו. אבל אם פינו מעליו את המפולת ממיטה למטה, פיון דְּבִרְק ליה - לאחר שבדקוהו עד חוטמו ומצאו שאין בו חיות ונשימה, שוב אינו צריך לבדוק, כיון שבודאי מת, דְּבִרְתִּיב - שהרי נאמר לגבי המבול (בראשית ז כב) 'כל אשר נשמת רוח החיים, ב'אפיו', הרי שתלה הכתוב את נשמת רוח החיים, ב'אפיו', והיינו בחוטם.

מבררת הגמרא, ומנא לן - ומנין לנו עיקר דין זה, דְּפָקוּחַ נָפֶשׁ דְּחַי שְׂפָתָהּ. ומבארת, אמר רב יהודה, אמר שמואל, יש ללמוד זאת מכך דאמר קרא - שנאמר בפסוק (ויקרא יח ה) 'אשר יעשה אתם האדם וחי בהם', ויש לדרוש מלשון 'וחי בהם', שיש לקיים את המצוות באופן שיחיה בהם האדם, ולא באופן שיתכן שימות בהם, כלומר שיתכן שיבא על ידי קיום המצוה לידי סכנת נפשות, ולכן אף ספק פקוח נפש דוחה שבת.

☞

משנה

משנתנו מבארת את חילוקי הכפרה על עוונות שונים: קרבן חטאת שחייב להביא העובר בשוגג על עבירה שיש בזדונה כרת, ואשם ודאי, כגון אשם גזילות ואשם מעילות, מכפרין על החטאים הללו [יחד עם התשובה, שהרי המביא קרבן בודאי שב בתשובה]. מיתה ויום הכפורים מכפרין על כל העבירות עם התשובה. והתשובה לבדה, באמצע השנה, מכפרת על עברות קלות, והיינו על ביטול מצוות עשה ועל עבירות לא תעשה, ואילו על עבירות חמורות הוא תולא - ממתין לו הקדוש ברוך הוא עד שיבא יום הכפורים ויכפר כפרה גמורה.

☞

גמרא

שנינו במשנה, 'תשובה מכפרת על עברות קלות, על עשה ועל לא תעשה'. תמהה הגמרא, השתא - עתה, אחרי שאמרה המשנה שעל איסורי לא תעשה התשובה מכפרת, על עשה

מיבעיא - וכי יש צורך לומר שמכפרת על ביטול מצוות עשה, שזהו עוון קל יותר. מתרצת הגמרא, אמר רב יהודה, הכי קאמר - כך היא כוונת התנא במשנתנו, תשובה מכפרת על מצוות עשה, ועל איסור לא תעשה שנתק לעשה [שניתן לתקנו על ידי מצוות עשה, וכגון הגוזל ממון, שיכול לתקן זאת על ידי קיום מצוות השבת הגזילה], שאינו חמור יותר מביטול מצוות עשה.

שאל רבי מתיב בן חרש את רבי אלעזר בן עזריה ברזמי, האם שמעתי ארבעה חלוקי כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש. אמר ליה - השיב לו, לא היו אלו ארבעה חילוקים, אלא שלשה הן, ותשובה עם כל אחת ואחת מהן, וכך הם שלשת החילוקים, א. עבר האדם על מצוות עשה, ועשה תשובה, אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר (וימיו ג כב) 'שובו בנים שובבים ארפא משובתיכם', הרי שיש אופנים שבתשובה לבד מתרפא האדם. ב. עבר על איסורי לא תעשה, ועשה תשובה, תשובה תולא - מתחילה לכפר, אך אינה מסיימת את הכפרה, ויום הכפורים מכפר לגמרי, שנאמר (ויקרא טז ט) 'כי ביום הזה יכפר עליכם', הרי שיש עבירות הצריכות את יום הכפורים כדי לכפר. ג. עבר אדם על בריתות ועל מיתות בית דין, ועשה תשובה, תשובה ויום הכפורים תולין, ויפורים ממרקין - מסיימים את הכפרה, שנאמר (טהלים פט לג) 'זכרתי בשבט פשעם ובנגעיהם עונם'. אבל כל מי שיש בידו עוון חלול השם, והיינו שחוטא וגורם לאחרים לחטוא, אין כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא בפורים למרק, אלא בלן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר לגבי עוון חילול השם (ישעיה כב ז) 'ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותו'.

מבררת הגמרא, היכי דמי - אילו מעשים נחשבים כחלול השם. ומביאה את דברי האמוראים בענין זה, אמר רב, בגזן אנא - אדם כמוני, דשקילנא בישרא מטבחה ולא יהיבנא דמי לאלתר - אם אקנה בשר מהטבח ולא אשלם לו מיד את מחירו, כיון שאם אתעכב מלשלם יחשוב הטבח שאני גוזלו, וילמד ממני לזלזל בגזל. ורבי יוחנן אמר, בגזן אנא, דמסנינא - אם אלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, והרואה זאת אינו יודע שנחלשתי מרוב לימוד, וילמד ממני לזלזל ולהתבטל מלימוד תורה. רב נחמן בר יצחק אמר, בגזן דאמרי אינשי - כגון תלמיד חכם שהבריות אומרות עליו מחמת מעשיו הרעים

שָׁרָא לִיה מְאִרְיָה לְפִלְגִינָא' - יסלח ה' לאותו פלוני, שמעשיו רעים. רב יצחק בר רב דימי אָמַר, כְּגוֹן שֶׁחֲבָרְיוֹ בּוֹשִׁין מִשְׁמַעְתּוֹ - מתביישים בשמועה שיוצאת עליו, שמעשיו רעים.

תָּנוּ רַבֵּי בְּבֵרֵיתָא, כְּזִמְן שְׂאֵדָם קוֹרָא בְּתוֹרָה, וְשׁוֹנָה בְּמִשְׁנָה, וְכִשְׁמַשְׁמֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְלַמּוֹד אֶת הַגְּמָרָא, וְהֵינּוּ לְהַבִּין אֶת טַעְמֵי הַמִּשְׁנׁוֹת, וְדַבְּרוּ בְּנֶחֱת עִם הַבְּרִיּוֹת, וּמִקְחָו וּמִתְנָו בְּשׁוּק בְּאוֹפֵן נְאֵה, וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אֲשֶׁרִי אִישׁ פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, אֲשֶׁרִי אָבִיו וְאֲשֶׁרִי רַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אִזִּי לָהֶן לְבָנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדּוּ תּוֹרָה, שְׁהָרִי פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, רְאִיתֶם כְּמָה יָפִים דְּרַבְיָו וְכְמָה מִתְקַנְיָו מַעֲשִׂיו, עָלָיו הִתְתּוּב אֹמְרִי (יטעני מט ג) וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אֲתָהּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֲתַפְּאֵר. וְאִילוּ כְּזִמְן שְׂאֵדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְאִין דַּבְּרוּ בְּנֶחֱת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְאִין מִקְחָו נְאֵה, וְאִינוּ נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מַה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אִזִּי לֹא לְפִלְגִינִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, אִזִּי לֹא לְאָבִיו וְלְרַבּוֹ שְׁלָמְדוּהוּ תּוֹרָה, אֲשֶׁרִיֶּהֶם לְבָנֵי אָדָם שְׁלָא לְמַדּוּ תּוֹרָה, שְׁהָרִי פְּלוֹנִי שְׁלָמַד תּוֹרָה, רְאִיתֶם כְּמָה מְכַעְרִין מַעֲשִׂיו וְכְמָה מְקוֹלְקְלִין דְּרַבְיָו, עָלָיו הִתְתּוּב אֹמְרִי (יחזקאל לו כ) וַיְבֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיַּחְלְלוּ אֶת שֵׁם קְדָשִׁי בְּאִמְרֵי לָהֶם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ וַיֵּצְאוּ, כְּלוּמַר, חִלּוּל ה' הוּא כְּאִשְׁרֵי הַגּוֹיִים אוֹמְרִים שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁעַם ה' אֱלֹהֵי בָאוֹת עֲלֵיהֶם גַּזִּירוֹת רַעוֹת, וּמְאָרְצוֹ יֵצְאוּ, וְכַבִּיכּוֹל לֹא הִיָּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יִכּוֹל לְמַנוּעַ מֵהֶם לְגַלוֹת מְאָרְצָם, שְׁבֹאוּפֹן זֶה מִתְחַלֵּל שֵׁם ה' וְכַבּוּדוֹ מִתְמַעֵט.

🔗

הַגְּמָרָא מְבִיאָה מִמִּירוֹת שׁוֹנוֹת בְּחִשְׁבוֹתָהּ שֶׁל הַתְּשׁוּבָה: אָמַר רַבִּי חֲמָא בְּרַ חֲנִינָא, גְּדוּלָּה - חֲשׁוּבָה הִיא הַתְּשׁוּבָה, שְׁמִכְיָאָה רַבּוּעָה לְעוֹלָם, שְׁנַאֲמַר (יכמיה ג כב) 'שׁוֹבֵי בָּנִים שׁוֹכְבִים אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתֵיכֶם', הִרִי שְׁבִזְכוֹת הַתְּשׁוּבָה בָּאָה רַפּוּאָה. אָמַר רַבִּי לִי, גְּדוּלָּה תְּשׁוּבָה, שְׁמַנְעַת עַד כְּסָא חֲכָבוּד, שְׁנַאֲמַר (הוטע יד ז) 'שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיהָ'.

מְבִרְרַת הַגְּמָרָא, הִיכִי דְּמִי - בְּאִיזָה אוֹפֵן נַחֲשֵׁב הָאָדָם כְּפַעַל תְּשׁוּבָה, כְּגוֹן שְׂבָא דְּבַר עֲבָרָה לְיָדוֹ, וּפְרִישׁ - וְנִמְנַע מִלְּעַבּוֹר עַל עֲבִירָה זֹ. מַחְוִי - הִרְאָה בִּידוֹ רַב יְהוּדָה, שְׁדַבֵּר זֶה נֹאמַר רַק כְּאִשְׁרֵי כְּבַר חֲטָא בְּחֲטָא זֶה, וְעַתָּה בֹא לִידוֹ דְּבַר עֲבִירָה בְּאוֹתוֹ מְקוֹם, שֶׁאִינוּ מִתְבִּיֵּשׁ לְחֲטוֹא מִחֲמַת הַמְּקוֹם (מֵאִלִּי),

וּבְאוֹתוֹ פְּרַק - כִּשְׁהוּא עֲדִיין בְּאוֹתוֹ גִּיל שְׁעֵבַר אֶת הָעֲבִירָה, שְׁעֲדִיין יֵצְרוּ תּוֹקֶפוֹ, וּבְאוֹתָהּ אֲשָׁה, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ יוֹדַע הוּא שְׁתַּתְּרָצָה לוֹ (מֵאִלִּי), וְאֵף עַל פִּי כֵן נִמְנַע וְאִינוּ חוֹטָא.

אָמַר רַב יְהוּדָה, רַב רְמִי - הַקְּשָׁה שִׁישׁ לְכֹאוּרָה סְתִירָה בֵּין שְׁנֵי פְּסוּקִים, כְּתִיב בְּפִסּוּק אַחַד (מִסְּלֵי כַּח יג) 'מְכַסֶּה פְּשָׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ', הִרִי שֶׁאִין לוֹ לְאָדָם לְהַסְתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, וּבְפִסּוּק אַחַר כְּתִיב (תְּהִלִּים לֵב ז) 'אֲשֶׁרִי נִשְׁוִי פְּשָׁעִי כְּסוּי חֲטָאָה', הִרִי שְׁרָאוּי לְאָדָם לְכַסּוֹת וְלְהַסְתִּיר אֶת חֲטָאֵיו. וְתִירַךְ, לֹא קִשְׂיָא, כְּאֵן, בְּפִסּוּק הָאוֹמֵר שִׁישׁ לְאָדָם לְהַסְתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, מְדוּבַר בְּעֲבָרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמְקוֹם, כִּיּוֹן שֶׁאֵם מְפָרְסֵם אֶת חֲטָאֵיו מִמַּעַט כְּבוֹד שְׁמִים. וְכְּאֵן, בְּפִסּוּק הָאוֹמֵר שֶׁאִין לְאָדָם לְהַסְתִּיר אֶת חֲטָאֵיו, מְדוּבַר בְּעֲבָרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחֲבִירוֹ, שְׁצָרִיךְ הוּא לְגַלוֹת אֶת הַדְּבַר לְרַבִּים, כְּדִי שִׁיבְקֵשוּ מֵאוֹתוֹ אָדָם שִׁימַחֵל לוֹ.

🔗

הַסּוּגִיא הַבָּאָה דְּנָה בְּעִנְיַן מְסַפֵּר הַחֲטָאִים שֶׁה' מוֹחֵל עֲלֵיהֶם: תְּנָא בְּבֵרֵיתָא, עֶבֶר אָדָם עֲבָרָה פְּעַם רַאשׁוֹנָה, מוֹחֵלִין לוֹ. פְּעַם שְׁנִיָּה, מוֹחֵלִין לוֹ. פְּעַם שְׁלִישִׁית, אִין מוֹחֵלִין לוֹ, שְׁנַאֲמַר (לויכ לג כט) 'הֵן כָּל אֱלֹהֵי יַפְעֵל אֵל, פְּעַמִּים, שְׁלוֹשׁ עִם גְּבַר', כְּלוּמַר, בְּפַעְמֵיִם הַרְאִישׁוֹנוֹת פּוֹעַל ה' לְמַחּוֹל לְאָדָם עַל חֲטָאֵיו, אֲבַל בְּפַעַם הַשְּׁלִישִׁית מַעֲנִישׁ הוּא אֶת הָאָדָם. מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, וְהַתְּנִינָא בְּבֵרֵיתָא אַחֲרֵת שֶׁאֵף בְּפַעַם הַשְּׁלִישִׁית מוֹחֵלִין לוֹ, וְרַק בְּפַעַם הַרְבִּיעִית אִין מוֹחֵלִין לוֹ. מִתְרַצַּת הַגְּמָרָא, לֹא קִשְׂיָא, הָא - הַבְּרִיּוֹת הַרְאִישׁוֹנָה, הָאוֹמְרֵת שְׁבַפְעַם הַשְּׁלִישִׁית הוּא נַעֲנֵשׁ, עוֹסְקַת בְּיַחֲיד הַחוּטָא, וְהָא - הַבְּרִיּוֹת הַשְּׁנִיָּה, הָאוֹמְרֵת שְׁרַק בְּפַעַם הַרְבִּיעִית אִין חֲטָא נִמַּחֵל, עוֹסְקַת בְּצַבּוּר הַחוּטָא, שֶׁאִין ה' מַעֲנִישׁם אִלָּא בְּפַעַם הַרְבִּיעִית.

🔗

הַר"ף מְבִיא עֵתָה אֶת סוּגֵיית הַגְּמָרָא בְּמַסַּכְת תְּעִנִּית בְּעִנְיַן דְּרַךְ הַחֲזָרָה בְּתְּשׁוּבָה: וְנִרְפִּינָן - וְעוֹד לְמַדְנוּ בְּפִרְק פְּדָר תְּעִנִּיּוֹת (הַעֲנִיט טו). תָּנוּ רַבֵּי בְּבֵרֵיתָא, אָדָם שִׁישׁ בִּידוֹ עֲבָרָה, וּמִתְנַדָּה, וְאִינוּ הוֹזֵר - אִינוּ מְפָסִיק לְחֲטוֹא בְּחֲטָא זֶה, לְמַה הוּא דוֹמָה, לְאָדָם שְׁתּוֹכֵם שְׁרִיץ מִת בִּידוֹ, שֶׁהוּא אֲב הַטּוּמָא, שְׁאֵפִילוּ טוֹבֵל בְּכָל מִיּוֹמוֹת שְׁבַעְעוֹלָם, לֹא עֲלָתָהּ לוֹ טְבִילָה. אֲבַל אִם זָרְקוּ מִיָּדוֹ וְטַבַּל, מִיָּד עֲלָתָהּ לוֹ טְבִילָה, וְכֵן מְנִיחַ אֶת חֲטָאוֹ וְחוֹזֵר בְּתְּשׁוּבָה, מִתְכַּפֵּר לוֹ, שְׁנַאֲמַר (מִסְּלֵי כַּח יג) 'יְמוּדָה וְעֵזֵב יִרְחֹם'. וְאֹמְרִי - וְעוֹד נֹאמַר בְּפִסּוּק (לִיכָה ג מֵא) 'נִשְׂא לְבָבְנוֹ אֵל כְּפִים

אֵל אֵל בְּשָׁמַיִם, כלומר, לא די בכך שנשא כפינו דרך חזרה בתשובה, אלא יחד עם זאת יש לישא את הלב לשמים, לחזור ולפרוש מהעבירות, וזו היא התשובה המועילה.

הרי"ף חוזר לסוגיית הגמרא כאן, בענין דרך הוידוי על החטא: **תְּנִינָא** בברייתא, **עֲבֵרוֹת שֶׁהִתְוֹדָה עָלֵיהֶן הָאָדָם בְּיוֹם הַכְּפוּרִים הַזֶּה, לֹא יִחְזוּר וְיִתְוֹדָה עָלֵיהֶן בְּיוֹם הַכְּפוּרִים אַחֵר, שֶׁהָרִי כִּבֵּר הַתְּכַפְּרוּ לוֹ. וְאֵם שְׁנֵה בְּהֵן - אִם לֹא־אֶחָר יוֹם הַכְּפוּרִים נִכְשַׁל בְּחַטָּאִים אִלּוּ פַעַם נּוֹסַפְתָּ, צָרִיךְ שִׁיתְוֹדָה עָלֵיהֶן בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁאַחֲרָיו. וְאֵם לֹא שְׁנֵה בְּהֵן, וְהִתְוֹדָה עָלֵיהֶן פַּעַם נּוֹסַפְתָּ, עָלִיו הַכְּתוּב אוֹמֵר (מִשְׁלֵי כו יא) 'בְּכֹל־בֹּשֶׁת שָׁב עַל קִאֹז כְּסִיל שְׁנֵה בְּאוֹלְתָו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב חוֹלֵק וְאוֹמֵר, כֹּל שֶׁבֶן - וְדָא עֲדִיף לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְהַחֲזוּר וּמִתּוֹדָה עַל חַטָּאִיו בְּכָל שָׁנָה בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, אִף שֶׁלֹּא נִכְשַׁל בְּהֵם שׁוֹב, הָרִי זֶה מִשְׁבַּח, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים נא ה) 'בִּי כָּשְׁעִי אֲנִי אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תִּמִּיד', הָרִי שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לִזְכּוֹר אֶת חַטָּאוֹ תִּמִּיד, אִף שֶׁכִּבֵּר הַתּוֹדָה עֲלֵיהֶם פַּעַם אַחַת, אֵלֶּא, מַה אֲנִי מְקַיֵּם - עַל אִיזָה דְבַר נֹאמַר הַפְּסוּק 'בְּכֹל־בֹּשֶׁת שָׁב עַל קִאֹז כְּסִיל שְׁנֵה בְּאוֹלְתָו', כְּדָרְב הוֹנָא, דְּאֹמַר רַב הוֹנָא, בִּיּוֹן שְׁעֵבֵר אֲדָם עֲבֵרָה אַחַת, וְשְׁנֵה בְּהֵ - חֲזוֹר עַל כֵּךְ פַּעַם שְׁנִיָּה, הוֹתֵרָה לוֹ. תַּמְהָה הַגְּמָרָא, הוֹתֵרָה לוֹ סְלִקָא דְעֵתָה - וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעֲתָךְ שֶׁהוֹתֵר לוֹ לַעֲבוֹר עֲבִירָה זֹאת מִחַמַּת שֶׁכִּבֵּר עֲלֶיהָ פַּעַמִּים. אֵלֶּא אִימָא - אֵלֶּא כֵךְ יֵשׁ לוֹמַר אֶת דְּבָרֵי רַב הוֹנָא, שֶׁכִּיּוֹן שֶׁעֲבַר פַּעַמִּים עַל אוֹתָה עֲבִירָה, נַעֲשִׂית לוֹ בְּהִיתָר - מִרְגִּישׁ הוּא כֹּאִילוֹ הַדְּבַר מוֹתֵר לוֹ, וְאִינוּ נֹזֵהר מִלְּהִיכְשַׁל בַּה שׁוֹב.**

אומרת הגמרא דין נוסף בענין וידוי: וְצָרִיךְ הַמִּתְוֹדָה לְפָרְט בְּדַבְרֵיו אֶת הַחַטָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (סְמוֹת לז לא) 'וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הָעָם הַזֶּה חָטָא גְּדוֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב, הָרִי שֶׁפִּירַט מִשֶׁה רַבִּינוּ אֶת חַטָּאִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁבָא לְבַקֵּשׁ מֵה' שִׁימְחַל לָהֶם, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹדָה בֶּן בְּבָא. רַבִּי עֲקִיבָא חוֹלֵק וְאוֹמֵר, הַחוּטָא אִינוּ צָרִיךְ לְפָרְט אֶת הַחַטָּא, וְדִי בִכְך שִׁיתּוֹדָה עַל חַטָּאִיו בְּלִשׁוֹן כְּלִלִית, אֵלֶּא מַה אֲנִי מְקַיֵּם - וְכִיצַד אִפְרָשׁ אֶת הַפְּסוּק וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב, לִשְׁמָה מַה אִמַר זֹאת מִשֶׁה רַבִּינוּ, כְּדָרְבֵי יְנָאִי, דְּאֹמַר רַבִּי יְנָאִי, אִמַר מוֹשֶׁה לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא, רַבִּינוּ שָׁל עוֹלָם, בְּשִׁבְלֵי רִיבּוּי כְּסָף וְזָהָב שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ

לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁאָמְרוּ דִּי, הֵן גְּרַמּוּ לָהֶם לַעֲשׂוֹת אֱלֹהִי זָהָב, וְלָכֵן אִמַר לִשׁוֹן זֹאת, כְּדִי לְבַאֵר שֶׁנַּעֲשָׂה מִפְּנֵי רִיבּוּי זָהָב.

מְפָרְסִינָן אֶת הַחֲנֻפִים, הַמְרָאִים כֹּאִילוֹ הֵם צְדִיקִים וְבֹאמַת עוֹשִׂים עֲבִירוֹת, מִפְּנֵי חֲלוּל הַשֵּׁם, שֶׁאִם לֹא יִפְרַסְמוּ זֹאת יִסְבְּרוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאִדָם זֶה צְדִיק הוּא וַיְבֹאוּ לְלַמּוֹד מִמַּעֲשָׂיו, וְעוֹד, כִּשְׁיִבּוֹאוּ עֲלֵיו עוֹנְשִׁים מִהֶרְהָרִים הָאֲנָשִׁים אַחֲרַי מִיְדוּתִיו שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאוֹמְרִים שֶׁאִין מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים מוֹעִילִים לְהַגֵּן עֲלָיו, וּמִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם, וְלָכֵן יֵשׁ לְפָרְסַם שֶׁאִינוּ צְדִיק, שֶׁנֶּאֱמַר (יִחְזַקְאֵל ג כ) 'וּבְשׁוֹב צְדִיק מִצְדִּיקוֹ וְגו' וַעֲשֵׂה עוֹל וְנִתְתִּי מְכֻשׁוֹל לְפָנָיו', כְּלוֹמַר, כֹּאשֶׁר עוֹשֵׂה הַצְּדִיק עֲבִירָה, מִמְצִיא לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חַטָּא שִׁיכְשַׁל בּוֹ לַעֲיִנֵי בְּנֵי אָדָם, כְּדִי שִׁיִּידְעוּ שֶׁהוּא חוּטָא, וְלֹא יִהְרַהְרוּ מִדּוּעַ נַעֲנֵשׁ.

כֹּל הַמְּזַכֵּה אֶת הָרַבִּים, אִין מוֹסְפִיקִין בְּיָדוֹ - אִין מְנִיחִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם לַעֲבֹר עֲבֵרָה, שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דוּחָה מִלְּפָנָיו אֶת הַעֲבִירָה, שֶׁלֹּא תְבֵא לִידוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִּלְמִידָיו נוֹחֲלִין הַעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא יוֹרֵד לְשִׂאוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים טז י) 'בִּי לֹא תַעֲזוֹב נַפְשִׁי לְשִׂאוֹל לֹא תִתֵּן חֲסִידֶךָ לְרֵאשִׁית שְׁחַת', כְּלוֹמַר, שֶׁה' יִמְנַע מִמֶּנּוּ מִלְּהַכְשַׁל בְּחַטָּאִים. וְכֹל הַמְּחַטֵּא אֶת הָרַבִּים, אִין מוֹסְפִיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, שֶׁלֹּא יִהְיֶה תִּלְמִידָיו יוֹרְדִין לְשִׂאוֹל, וְהוּא נוֹחֵל הַעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כח יז) 'אָדָם עֲשֵׂק בְּדָם נַפְשׁ עַד בּוֹר יָנוּם אֵל יִתְמַכּוּ בּוֹ', כְּלוֹמַר, אָדָם הַנֶּעֱנֵשׁ מִחַמַּת 'דָם נַפְשׁ', שֶׁגָּרַם לְאִיבּוֹד נַפְשׁ בַּעֲבִירָה, לֹא יִתְמַכּוּהוּ מִהַשָּׁמַיִם שֶׁלֹּא יִפּוֹל, אֵלֶּא מְנִיחִים אוֹתוֹ וְנוֹפֵל בְּבוֹר גִּיהֵנָם.

מְשַׁנָּה

מִשְׁנַתְנוּ מִמְשִׁיכָה לְדוֹן בַּעֲנִינֵי כִפְרַת יוֹם הַכְּפוּרִים: אָדָם הָאוֹמֵר בְּלִיבּוֹ אֲחַטָּא וְאֲשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, אֲחַטָּא וְאֲשׁוּב בְּתִשׁוּבָה, אִין מוֹסְפִיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. הָאוֹמֵר אֲחַטָּא וְיּוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, אִין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר.

עֲבֵרוֹת שֶׁבִין אָדָם לְמִקּוֹם, יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שֶׁבִין לְבֵין חֲבֵרוֹ, אִין יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר, עַד שִׁירְצָה [-שִׁיפִיּוּס] אֶת חֲבֵרוֹ. אֶת הַהֲלָכָה הַזֹּאת דְּרָשׁ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה מִכֵּך שֶׁנֹּאמַר בַּפְּסוּק (וַיְקַלַּח טז ז) 'מִכֹּל חַטָּאתֵיכֶם לְפָנָי ה' תִּטְהַרוּ', כְּלוֹמַר, יוֹם הַכְּפוּרִים מְטַהֵר וּמְכַפֵּר עַל חַטָּאִים שֶׁהֵם 'לְפָנָי ה'', וְלֹא עַל חַטָּאִים שֶׁבִין הָאָדָם לְחֲבֵירוֹ.

חטא לרבו, מפנים ליה - חייב לפייסו אפילו פעמים רבות, עד דמפיים.

עשרים וארבע דברים מעבדין את התשובה, ואלו הן, א) רכילות ולשון הרע, ב) ובעל חמה - אדם המהיר לכעוס, ג) ובעל מחשבות רעות, ד) והמתחבר לרשע ומתוך כך לומד ממעשיו, ה) והמרגיל עצמו ליהנות בסעודה שאינה מספקת לבעליה, ו) והמסתכל בעריות, ז) והחולק עם גנב, ח) והאומר אחטא ואשוב, ט) והמתכבד בקלון חברו, י) והפורש מן הצבור, ואינו משתתף בצערם, ובזמן שהם חוזרים בתשובה אינו שב עמהם, יא) והמבזה אבותיו, יב) והמבזה רבותיו, יג) והמקלל את הרבים, יד) והמעבב את הרבים מלעשות מצוה, טו) והמטה את חברו מדרך טובה לדרך רעה, טז) והמשתמש בעבטו - [משכונן] של עני הנמצא אצלו, יז) והמקבל שחד על מנת להטות אחרים בדין, יח) והמוצא אבירה ואינו מחזירה לבעליה, יט) והרואה את בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו, כ) ואוכל שד עניים ותומים ואלמנות, כא) והחולק על דברי חכמים, כב) והחושד בכשרים, כג) והשונא את התוכחות, כד) והמלעיג על המצוות. וכל הדברים האלו, אף שהם מעכבים את התשובה, אינם מונעים אותה, אלא אם חזר עליהם בתשובה הרי זה בעל תשובה, ויש לו חלק לעולם הבא (מנ"ס הלכות תשובה, פ"ד ה"ו). [הרמב"ם (תשובה פ"ד) מחלק את הדברים באופן זה: א. יש דברים שמעכבים את התשובה מחמת גודל החטא, שאין הקדוש ברוך הוא מספיק בידו לחזור בתשובה, והם: המחטיא את הרבים, והמטה את חברו לדרך רעה, והרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו מוחה בידו, והאומר אחטא ואשוב, או אחטא ויום הכפורים מכפר. ב. יש חטאים הגורמים לכך שלא יחזור האדם בתשובה, והם: הפורש מן הציבור, החולק על דברי חכמים, המלעיג על המצוות, המבזה רבותיו, והשונא את התוכחות. ג. יש חטאים שחוטא האדם לאנשים רבים, ואינו יודע מי הם וממילא אינו יכול להחזיר להם את הגזילה או לבקש מחילתם, והם: המקלל את הרבים, החולק עם הגנב, המוצא אבירה ואינו מכריז עליה, האוכל ממון עניים ויתומים ואלמנות, והמקבל שוחד להטות את הדין. ד. יש חטאים שנראים בעיני האדם כקלים, ומחמת כן אינו שב בתשובה עליהם, והם: האוכל מסעודה שאינה

אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים מטהר אתכם, שנאמר (יחזקאל לו כה) 'וזקתי עליכם מים טהורים וטהרתם' וגו'. ואומר - ועוד נאמר בפסוק (יכמיה יז יג) 'מקנה ישראל ה', מה מקנה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

גמרא

שנינו במשנה, 'עבירות שבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו'. אמר רבי יצחק, כל המקניט - [המצער] את חברו, אפילו בדברים בלבד, צריך לפיכך, שנאמר (משלי ו א-ג) 'בני אם ערכת לרעה תקנעת לזר בפיה, נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך, עשה זאת אפוא בני והנצל פי באת ככה רעה לך התרפס ורחב רעיד', וכך פירוש הפסוק, אם קמוץ יש לו פיך, כגון ש'ערכת לרעה', ואתה חייב לו ממון, 'לך התרפס', כלומר, התר לו פפת היד - פתח את כף ידך ותן לו את ממונו. ואם לאו - אם אינך חייב לו ממון, אלא שציערתו, והיינו 'נוקשת באמרי פיך', שנכשלת בלשונך וציערת אותו, הרבה עליו רעים - בקש מידידים רבים שיפייסוהו עבודך, עד שיסלח לך.

אמר רב יהודה, וצריך לפיכך בשלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם, כלומר, שבכל חבורה יהיו לפחות שלשה בני אדם, שנאמר (איוב לג כז) 'ישיר על אנשים ויאמר הטאתי וישיר העייתי, ולשון 'ישיר' האמורה בפסוק היא מלשון 'שורה', ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. ואם מת אותו אדם שחטא כנגדו, אמר רבי יוסי בר חנינא, מכיא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו של אותו אדם, ואומר, 'חטאתי לה' אלהי ישראל, ולפלוגי זה שחבלתי בו'.

אמר רבי יוסי בר חנינא, כל המבקש מוטו - מחילה מחברו, ואין חברו רוצה למחול לו, אל יבקש ממנו - אינו חייב לבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר לגבי אחי יוסף שרצו לפייסו על מכירתו, (בראשית נ יז) 'כה תאמרו ליוסף אָנָּה שָׂא נָּא פֶּשַׁע אַחִיד וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גְּמֹלוּד וְעַתָּה שָׂא נָּא לְפָשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אַבְיָד', ונאמרו כאן שלש לשונות בקשת מחילה, 'אנא', 'שא נא' 'ועתה שא נא'. מוסיפה הגמרא, ודוקא אם חטא לחברו אינו חייב לפייסו יותר משלש פעמים, אָבָּל אם

מספקת לבעליה, המשתמש בעבוטו של עני, המסתכל בעריות, המתכבד בקלון חבירו, והחושי בכשרים. ה. יש דברים שטבע האדם להמשך אחריהם, וקשה לו מאד לשוב מהם בתשובה, והם: רכילות ולשון הרע, ובעל חימה, ובעל מחשבות רעות, והמתחבר לרשע].

מלבד מצוות וידוי ביום הכפורים עצמו, תקנו חכמים שיתוודה האדם גם בערב יום הכפורים, והברייתא שלפנינו עוסקת בענין זה: **תָּנּוּ רַבֵּנּוּ בְּבֵרֵיתָא, מִצְוַת יְהוָה, בְּעֶרְבַּת יוֹם כְּפוּרִים עִם הַשֵּׁכֶת, לְאַחַר שֶׁאֵכֵל סְעוּדָה מִפְּסֻקָּתָא, כְּשֶׁמִּקְבֵּל עָלָיו קְדוּשַׁת יוֹם הַכְּפוּרִים, כְּדִי שִׁיכַנְס לְיוֹם הַכְּפוּרִים מִתּוֹךְ תְּשׁוּבָה, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים אוֹמְרִים, אִף עַל פִּי שֶׁאֵכֵן עֵיקַר הַיְוִדוּי שֶׁתִּקְנוּ חֻכְמִים הוּא סִמּוֹךְ לְכַנִּיסַת יוֹם הַכְּפוּרִים, מִכֹּל מְקוֹם צָרִיף שֶׁיִּתְנַדֵּה גַם קוֹדֵם שֶׁיֵּאָכֵל וְיִשְׁתֶּה בְּסְעוּדָה מִפְּסֻקָּתָא, מִחֻשׁ שֶׁמֵּא יֵאָרַע דְּבַר מְקַלְקֵל בְּסְעוּדָתוֹ, כְּגוֹן שִׁישְׁתַּכַּר וְכַדוּמָה וְלֹא יוֹכֵל אַחַר כֵּךְ לְהִתְוֹדוֹת. וְנֶאֱמַר עַל פִּי שֶׁהִתְנַדֵּה קוֹדֵם שֶׁאָכֵל וְשָׁתָה, מִכֹּל מְקוֹם נִשְׁאָרָה עֵיקַר הַתְּקֵנָה בְּמִקּוּמָה, וְצָרִיף שֶׁיִּתְנַדֵּה אַחַר שֶׁיֵּאָכֵל וְיִשְׁתֶּה, שֶׁמֵּא אִירַע לוֹ דְּבַר חֻטָּא בְּסְעוּדָה עֲצֻמָּה.**

מוסיפה הברייתא את דיני הוידוי ביום הכפורים עצמו: וְנֶאֱמַר עַל פִּי שֶׁהִתְנַדֵּה בְּתַפִּילַת עֶרְבֵיתָא שֶׁל לַיִל יוֹם הַכְּפוּרִים, יִתְנַדֵּה גַם בְּתַפִּילַת שַׁחֲרִית, וְיִתְנַדֵּה גַם בְּתַפִּילַת מוֹצָאֵת, וּבְתַפִּילַת מִנְחָה וּבְתַפִּילַת נְעִילָה, כִּיּוֹן שֶׁעֵיקַר כְּפֻרַת יוֹם הַכְּפוּרִים הִיא בְּסוּיֹם הַיּוֹם, וְחֻשׁוֹ שֶׁמֵּא אִירַע לוֹ דְּבַר חֻטָּא בְּמִשְׁךְ הַיּוֹם, וְלִכֵּן מוֹסִיף וּמִתְוֹדָה בְּכֹל תַּפִּילָה, עַד תַּפִּילַת נְעִילָה.

מבררת הגמרא: וְהֵיכֵן אוֹמְרָה - בְּאִיזָה מְקוֹם בְּתַפִּילַתוֹ אוֹמֵר הָאָדָם אֶת הַיְוִדוּי, וּמְבַאֵרַת, וְהֵיכֵן הַמִּתְפַּלֵּל, אוֹמֵר אַחַר תַּפִּילָתוֹ, וְשִׁלִּיחַ צְבוּר אוֹמְרָה בְּאִמְצָע.

ממשיכה הגמרא ומבררת את נוסח הוידוי, מֵאִי אוֹמֵר, רַב אָמַר, נוֹסַח הַיְוִדוּי פּוֹתַח בְּאַתָּה יוֹדֵעַ רִזִּי עוֹלָם, וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, אוֹמֵר אַתָּה יוֹדֵעַ בְּעִמְקוֹ שֶׁל לֵבִי. לְזִי אָמַר, אוֹמֵר בְּתַפִּילָתוֹ בְּתוֹב לְאֹמֵר (ויקרא טו ז) כִּי בְּיוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם וְגו' מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהַרְוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אוֹמֵר רַבּוֹן הַעוֹלָמִים, לֹא עַל צַדְקוֹתֵינוּ וְכו'. רַב יְהוּדָה אָמַר, בְּיַעֲזֹרֵינוּ רַבּוֹ מְלַמְּנֵנוּ וְאַשְׁמוּתֵינוּ עֲצָמוֹ מִסְפָּר. רַב הַמְּנוּנָא אָמַר, אֲלֹהֵי, עַד שֶׁלֹּא נִוצַרְתִּי אֵינִי כְּדָאִי, וְעַכְשָׁיו שֶׁנִּוצַרְתִּי

כְּאֵלֹו לֹא נִוצַרְתִּי, עָפָר אֲנִי בְּחַיִּי קָל וְחוֹמֵר בְּמַתִּיתִי, הָרִי אֲנִי לְפָנֶיךָ כְּכִלִּי מְלֵא בּוֹשֶׁה וּבְלִמָּה, יְהִי רַצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁלֹּא אֲחַטָּא וְכו'. אָמַר רַב הַמְּדוּדִי, לֹא שָׁנּוּ - לֹא נֹאמְרוּ כֹל הַנוֹסַחאוֹת הַלְלוּ עַל יְדֵי הָאִמּוּרָאִים אֵלֶּא בְּאוֹפֵן דִּלֵּא אָמַר אֲכַל הַטָּאנוּ, אֲכַל אִי אָמַר אֲכַל הַטָּאנוּ, לֹא צָרִיף לְהוֹסִיף כְּלוּם, כִּיּוֹן שֶׁזֶהוּ עֵיקַר נוֹסַח הַיְוִדוּי. וְאָמַר בְּרַב הַמְּדוּדִי, הָיָה קְאִימְנָא קְמִיָּה דְּמַר שְׁמוּאֵל - הֵייתִי עוֹמֵד לִפְנֵי מַר שְׁמוּאֵל בְּעַת חֲזֵרַת הַש"צ שֶׁל תַּפִּילַת יוֹם הַכְּפוּרִים, וְהָיָה יָתִיב - וְהִיהָ יוֹשֵׁב, אִךְ פִּי מְטָא שְׁלִיחָא דְּצְבוּרָא - כֹּאשֶׁר הִגִּיעַ שְׁלִיחַ הַצִּיבוּר לְאֲכַל הַטָּאנוּ, קָם אֲבָרְעִיה - נַעֲמַד שְׁמוּאֵל עַל רַגְלָיו, אָמְיָנָא - אִמַרְתִּי לְעַצְמִי, שְׁמַע מִינָּה - יֵשׁ לְלַמּוּד מִכָּךְ שֶׁעֵמַד שְׁמוּאֵל בְּשַׁעַת אִמִּירַת מִלִּים אֵלּוּ, דְּעֵיקַר יְהוּדָא הָאִי הוּא - שֶׁזֶהוּ עֵיקַר הַיְוִדוּי, וְכִיּוֹן שִׁישׁ לְעַמּוּד בְּשַׁעַת הַיְוִדוּי, עֵמַד שְׁמוּאֵל, וְכִיּוֹן שֶׁזֶהוּ עֵיקַר הַיְוִדוּי, אֵינִן צָרִיךְ לומר אֶת שֶׁאֵר הַנוֹסַחאוֹת שֶׁאִמְרוּ הָאִמּוּרָאִים.

תָּנּוּ רַבֵּנּוּ בְּבֵרֵיתָא, בְּיַצֵּד מִתְנַדֵּה הַכֵּהן הַגְּדוּל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים, אוֹמֵר בְּסִדֵּר הַזֶּה, 'עוֹיְתִי, פְּשַׁעֲתִי, הַטָּאתִי, וְכֵן בְּשַׁעֲרֵי הַמִּשְׁתַּלַּח הוּא אוֹמֵר (ויקרא טו כא) 'וְהִתְנַדֵּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל הַטָּאתֶם', הִרִי שִׁכְתַּבָּה הַתּוֹרָה אֶת סִדֵּר הַיְוִדוּי כֵךְ, עוֹנוֹת פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים. וְכֵן בְּמִשְׁחָה, בְּסִדֵּר י"ג מְדוֹת, הוּא אוֹמֵר (סְמוּת לז ז) 'נִשְׂא עֵזְרֹן וְפָשַׁע וְחַטָּאתֶיךָ, הִרִי שֶׁזֶהוּ סִדֵּר לְשׁוֹנוֹת הַיְוִדוּי, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְחֻכְמִים חוֹלְקִים וְאוֹמְרִים, הִרִי 'עוֹנוֹת' אֵלּוּ הַזְּדוֹנוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (כַּמְדַּכ טו ל) 'הַכְּפֻרַת תְּכַפֵּר הַנֶּפֶשׁ הַחַוָּה עוֹנָה בָּהּ, וְכִיּוֹן שֶׁעוֹנֵשׁ כֵּרַת הוּא רַק עַל מַזִּיד, מוֹכַח שֶׁלְשׁוֹן 'עוֹן' נֹאמְרָה עַל מַזִּיד, וְפְשָׁעִים' אֵלּוּ הַמְּדוּרִים - הַעוֹשֶׂה עֲבִירָה דֶּרֶךְ מְרִידָה בָּה', וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מְלָכִים ב' ג ז) 'מִלְּךָ מוֹצֵא פְּשַׁע בִּי, וְהֵינּוּ מֵרַד בִּי, וְאוֹמֵר (שֵׁס ח כב) 'אֲזַ תִּפְשַׁע לְבַנְּה בְּעַת הַחַוָּה, וְהֵינּוּ שֶׁהֵעִיר 'לִיבְנָה' מֵרַדָּה בְּמֶלֶךְ יְהוּדָה. וְחַטָּאִים' אֵלּוּ הַשְּׁגָנוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא ז ט) 'נֶפֶשׁ בִּי תַחַטָּא בְּשִׁגְגָה, וְלִפִּי זֶה מִמְּשִׁיכִים חֻכְמִים וּמְקַשִּׁים עַל רַבִּי מֵאִיר, וְכִי מֵאַחַר שֶׁכָּבַר הַתְּנַדֵּה עַל הַזְּדוֹנוֹת וְעַל הַמְּדוּרִים בְּכַךְ שֶׁאִמַר 'עוֹיְתִי, פְּשַׁעֲתִי, וְכִי עַתָּה חוֹזֵר הוּא וּמִתְנַדֵּה עַל הַשְּׁגָנוֹת בְּלִשׁוֹן 'חַטָּאתִי', וְהִרִי אִם נִמְחַל לוֹ עַל הַזְּדוֹנוֹת, וְדָאִי שֶׁנִּמְחַל לוֹ גַּם עַל הַשְּׁגָנוֹת. אֵלֶּא כֵךְ הוּא אוֹמֵר, 'אֲנָא הַשֵּׁב, הַטָּאתִי, עוֹיְתִי, פְּשַׁעֲתִי, וְהֵינּוּ שֶׁמִּבְקַשׁ תַּחִּילָה מִחִילָה עַל הַשְּׁגָנוֹת, וְאַחַר כֵךְ עַל הַזְּדוֹנוֹת,

ובסוף על המרדים, שהם החמורים ביותר. ומסייעים לכך חכמים מפסוק, **וְכֵן בְּיַד הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר** (טהילים קו ו) **הַטְּאֲנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הַעֲוִינוּ הַרְשָׁעֵנוּ**, הרי שהסדר הוא להתוודות תחילה על השגגות ואחר כך על הזדונות. **וְכֵן בְּשִׁלְמָה הַמֶּלֶךְ הוּא אֹמֵר** לגבי נוסח הוידוי, (מלכים א' ח מז) **הַטְּאֲנוּ וְהַעֲוִינוּ וְהַרְשָׁעֵנוּ**. **וְכֵן בְּדַנְיָאֵל הוּא אֹמֵר** (דניאל ט ה) **הַטְּאֲנוּ וְהַעֲוִינוּ וְהַרְשָׁעֵנוּ וְיִמְרְדְנוּ**. ממשיכים חכמים ומבארים, **אָבֵל מֵהוּ שְׂאֵמַר מוֹשֶׁה נֹשֵׂא עוֹן וְפָשַׁע וְהַטְּאָה**, ומדוע הקדים משה את הזדונות לשגגות, לפי שכך **אָמַר מוֹשֶׁה לְפָנָיו הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא**, **רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם**, **בְּשָׁעָה שְׁהוֹטְאִים יִשְׂרָאֵל**, **וְעוֹשִׁין תְּשׁוּבָה**, **עֲשֵׂה לָהֶן דְּוִנּוֹת פְּשָׁעוֹת**, ולכן אמר תחילה את העוונות והפשעים, עד שנהפכו ל'חטאות', וכאילו נעשו בשגגה, ואז ביקש מחילה גם על אותן 'שגגות'.

פוסקת הגמרא את ההלכה, **אָמַר רַב יְהוּדָה**, **אָמַר רַב**, **הַלְכָה בְּחֻבְמַיִם**, שנוסח הוידוי הוא 'חטאנו, עוינו ופשענו'.

הגמרא מביאה את הסוגיא במסכת תענית, לגבי תפילת נעילה: **תָּנַן הָתָם** - שנינו במשנה במסכת תענית (כו.) לגבי ברכת כהנים, שבכל ימות השנה אין הכהנים נושאים כפיהם אלא בשחרית [ובשבתות וימים טובים אף במוסף], אבל לא במנחה, מחשש שיהיו שיכורים מחמת סעודתם ואסורים בנשיאת כפיים, אבל בימים שמתענים בהם, נושאים כפיהם אף בשאר התפילות, **וּבְשִׁלְשָׁה פְּרָקִים** [-פעמים] **בְּשָׁנָה הַבְּהֻנִּים נֹשֵׂאִין אֵת כַּפֵּיהֶם** בכל התפילות של אותו היום, ויש יום שנושאים כפיהם אפילו **אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם**, **בְּשַׁחֲרִית**, **בְּמוֹסֵף**, **וּבְמִנְחָה**, **וּבְנַעֲלֵת שְׁעָרִים**, ואלו הם שלש הפעמים בשנה, **בְּתַעֲנִיּוֹת** ציבור שגוזרים בית דין על עצירת גשמים, **וּבְמַעֲמָדוֹת** - אנשי מעמד המתכנסים בעריהם ומתענים וקוראים בתורה ומתפללים שיתקבלו הקרבנות ברצון [ובימים אלו נושאים הכהנים כפיהם רק שלש פעמים, שהרי אין בהם תפילת מוסף], **וּבַיּוֹם הַכְּפוּרִים**, שבו נושאים כפיהם ארבע פעמים.

מבררת הגמרא, **מָאִי** - מה היא תפילת 'נעילת שערים' המוזכרת בברייתא. **רַב אָמַר**, **צְלוֹתָא יְתִירְתָּא** - זו היא תפילת עמידה רגילה של יום הכפורים, שיש בה שבע ברכות, ומוסיף בה ברכה יתירה של 'מה אנו מה חיינו'. **וְשִׁמּוּאֵל אָמַר**, אומר

רק 'מה אנו מה חיינו', אך אין זו תפילת עמידה שאומר בה את כל שבע הברכות שבשאר תפילות. פוסק הר"ף: **וְהַלְכָתָּא בְּרַב**, שזו תפילת עמידה שאומר בה שבע ברכות ומוסיף 'מה אנו מה חיינו', **דְּאָמְרִינָן** בגמרא, **עוֹלָא בַּר רַב**, **נָחַת קַמֵּיהּ דְּרַבָּא** - ירד לפני התיבה להתפלל תפילת נעילה ביום הכפורים לפני רבא, **פְּתַח אֵת הַבֵּרֶכָה הָאֲמַצְעִית בְּאַתָּה בְּחַרְתָּנוּ**, **וְסִיּוּם בְּמָה אָנוּ מַה חַיֵּינוּ**, **וְשִׁבְחִיהָ** - ושבחו רבא. וכן **רַב נָתַן**, **אָבוּהָ** [-אביו] **דְּרַב הוֹנָא בַּר נָתַן**, **נָחַת קַמֵּיהּ דְּרַב פַּפָּא** - ירד לפני התיבה בתפילת נעילה לפני רב פפא, **פְּתַח בְּאַתָּה בְּחַרְתָּנוּ**, **וְסִיּוּם בְּמָה אָנוּ מַה חַיֵּינוּ**, **וְשִׁבְחִיהָ** רב פפא, הרי שנקטו להלכה שאומרים ב'נעילה' את הברכות שבשאר תפילות יום הכפורים, ומוסיפים בה 'מה אנו מה חיינו'.

אָמַר רַב אֲחָא בְּרִיָּה דְּרַבָּא, **וְיַחֲיד**, המתפלל תפילת נעילה, **אוֹמְרָה** - אומר 'מה אנו מה חיינו' **אַחַר תְּפִלָּתוֹ** - אחרי נוסח התפילה הרגיל של יום הכפורים [אך שליח ציבור אומר זאת באמצע].

אָמַר רַב, **תְּפִלַּת נַעֲלִיָּה פּוֹטְרַת אֵת שְׁלַל עֲרֻבִית**, כיון שהוא סובר שמתפללים נעילה בלילה, בשעת נעילת שערי שמים, **וְרַב לְטַעְמֵיהּ** - לשיטתו, **דְּאָמַר** שתפילת נעילה **צְלוֹתָא יְתִירְתָּא** היא, **וְכִיּוֹן דְּצָלִי** - מאחר והתפלל תפילה זו בלילה, **תּוֹ לֹא צָרִיךְ** - שוב אינו צריך להתפלל ערבית. מוסיף הר"ף, **וְהַאֲדִינָא** - ובזמנינו, **נְהוּג עֲלֵמָא לְצָלוּי** - נוהגים הכל להתפלל תפילת ערבית **אַחַר תְּפִלַּת נַעֲלִיָּה**.

תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הָרוּחָה קָרִי בַּיּוֹם הַכְּפוּרִים**, בזמן שהיתה קיימת תקנת עזרא, **שבעל קרי אסור בתורה ובתפילה**, **יִזְרַד וְטוֹבֵל** כדי שיוכל להתפלל, **וְלַעֲרַב יִשְׁפָּשֵׁף** אותו מעל בשרו, כדי שלא יחצוץ. תמחה הגמרא, **לַעֲרַב סִלְקָא דְּעֵתָהּ** - וכי תעלה על דעתך שישפשוף רק במוצאי יום הכפורים, והרי כבר טבל, ואיך תועיל הסרת החציצה לאחר הטבילה. מתרצת הגמרא, **אֵלָּא אֵימָא** - אלא כך יש לבאר את הברייתא, **וְאָם בְּעֲרַב יִשְׁפָּשֵׁף**, **פְּלוּמַר**, **אִם רָאָה קָרִי בַּיּוֹם**, **יִזְרַד וְטוֹבֵל**, **וְאִינוּ צָרִיךְ לְשִׁפְשֹׁף**, **מִפְּנֵי שְׁחֻקְרֵי שְׁעַל בְּשָׂרוֹ עוֹדְנֵי לָהּ**, **וְאִינוּ צָרִיךְ שִׁפְשׁוּף**, **לְפִיכֵךְ לֹא יִשְׁפָּשֵׁף**. **וְאָם מִבְּעֲרַב**, **שְׁחוּא לִיל יוֹם הַכְּפוּרִים**, **רָאָה קָרִי**, **פְּשִׁיזְרַד לְטוֹבֵל בַּיּוֹם יִשְׁפָּשֵׁף בְּיָדוֹ** על מקום

שָׁפַל בּוֹ הַקְרִי, מִפְּנֵי שֶׁכָּבַר יָבֵשׁ עַל בְּשָׂרוֹ, וּלְפִיכָּה צָרִיף שִׁפְשׁוּף.

תָּנָא רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל - כִּךְ שָׁנוּ בְּבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, הָרֹאֶה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא בְּכוּוּנָה, עֲזוּזוֹתָיו מְחוּלָּיו. תִּמְהָה הִגְמֵרָא, וְהָא תָּנִיא בְּרִייתָא שֶׁהֲרֹאֵה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים עֲזוּזוֹתָיו סְדוּרִין, וּמִשְׁמַע שֶׁהֵם סְדוּרִים וְקִיּוּמִים. מִתְרַצַּת הִגְמֵרָא, מֵאִי סְדוּרִין, סְדוּרִין לְהַמְחִיל.

בְּרִייתָא נּוֹסֶפֶת בְּעִנְיַן זֶה: תָּנִי - שָׁנָה ה'תָּנָא' [-אדם הַשּׁוֹנָה מִשְׁנִיּוֹת וּבְרִייתוֹת] קָמִיָּה [-לְפָנָיו] דְּרַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, הָרֹאֶה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְדָאָג כָּל הַשָּׁנָה בּוֹלָה שְׁמַא יָמוֹת בֵּה, כִּיּוֹן שֶׁדָּבַר זֶה מִרְאָה שֶׁלֹּא קִיבְלוּ אֶת תְּעִנִּיתוֹ בְּשָׁמַיִם, וְהִשְׁבִּיעוּ אוֹתוֹ בַּעַל כְּרַחוּ, כַּעֲבַד הַמוֹזָג כּוֹס לְרַבּוֹ וּשְׁפָכוּ לוֹ עַל פָּנָיו,

וְאֵם עֲלֵתָהּ לֹא שָׁנָה - אִם הַשְּׁלִים שְׁנָתוֹ, מִכְּטָח לֹא שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִדְבַּר מִרְאָה שִׁישׁ לוֹ זְכוּיוֹת רַבּוֹת שֶׁהִגִּינוּ עֲלָיו. אָמַר רַב נַחֲמָן בַּר יִצְחָק, שֶׁשְׁמַע בְּרִייתָא זֹאת, תִּדְרַע - רֹאֵה יֵשׁ לְכִךְ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁכָּל הָעוֹלָם בּוֹלֵוֹ רָעַב בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהוּא שָׂבַע, וּמִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁבִיעוּהוּ וּשְׁלֵא מִדְּעִתוֹ, וְכִיּוֹן שֶׁהַשְּׁלִים שְׁנָתוֹ הָרִי זֹאת רֹאֵה שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הוּא, וּמֵה שֶׁהַשְּׁבִיעוּהוּ מִהַשָּׁמַיִם הֵינּוּ כִיּוֹן שֶׁאֵינּוּ צָרִיךְ לְתַעֲנִית, מִתּוֹךְ שֶׁצַּדִּיק גָּמוּר הוּא (מִהַרְשָׁ"א).

כִּי אֶתָּא - כִּשְׁבָא רַב דִּימֵי מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבַבֵּל אָמַר, הָרֹאֵה קָרִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, מִפְּנֵי חַיִּי - יֵאָרִיךְ יָמִים, סְנִי וּמִסְנִי בְּטִיבוֹתָא - יֵרָאֵה בְּנִים וּבְנֵי בְּנִים, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּפְּסוּק (יִשְׁעִיָּה נ"ו) 'יֵרָאֵה זֶרַע יֵאָרִיךְ יָמִים'.

הַדְרָן עַל־כֵּן יוֹם הַכִּפּוּרִים וְסִלְיָא לֵה מַסְכַּת יוֹמָא